

LUM.

LUNDS UNIVERSITETS MAGASIN | NR 6 | 2019

Nya tag mot fusket

UrMAX tillbaka i Lund

Vad motiverar dig på jobbet?

Kosmopolit

LÄRDE SIG OM MEDMÄNSKLIGHET I AFRIKA

Prövar hur farligt det är med avgaser från biodiesel

Traktorn som står utanför Ingvar Kamprad Designcentrum har en tjock slang runt avgasröret som leder in i ett hål i ytterväggen. Biodieselavgaserna hamnar i aerosollaboratoriet där försökspersoner just nu medverkar i ett forskningsprojekt om hur människors hälsa påverkas av att andas in partiklar från bränslet.

– Exponeringen låter värre än den är. Biodieselnivåerna som deltagarna andas in motsvarar samma mängd som vi människor kan utsättas för under en dag i stadsmiljö med mycket trafik, säger Louise Gren som är doktorand i aerosolteknologi vid LTH och just nu arbetar med biodieselprojektet som en del av sitt avhandlingsarbete.

ATT DIESELAVGASER är cancerframkallande vet vi. De klassades som cancerogena år 2012 av IARC – International Agency for Research on Cancer – och då fastslogs riktlinjer för hur stora mängder partiklar från dieselavgaser som vi människor kan utsättas för utan att det betraktas som en hälsorisk. Men hur farligt är det med biodiesel som nu i allt högre grad ersätter diesel?

Traktorn manövreras av Fredrik Mattsson. Efter ett examensarbete om partiklar i inomhusmiljö är han nu projektassistent i biodieselstudien. Hans uppgift är att simulera vardagstrafik genom att gasa, ha traktorn på tomgång och låta skopan åka upp och ner. ►

Traktorns biodieselavgaser leds in i aerosollaboratoriets kammare där försökspersonerna sitter. Louise Gren (uppe till vänster) kontrollerar så att partiklarna från avgaserna håller sig på samma nivå som den partikelmängd vi utsätts för en dag i stadsmiljö. Katrin Dierschke och Aneta Wierzbicka kontrollerar att EKG-signalerna registreras som de ska. Ester Pörfors och ytterligare en försöksperson blåser kraftigt i ett rör för att undersöka luftflödet.

BIODIESELPROJEKTET

Biodieselprojektet finansieras av FORMAS och koordineras av docent Aneta Wierzbicka från Ergonomi och aerosolteknologi, LTH. Medverkar gör också Arbets- och miljömedicin, Lunds universitet och Region Skåne samt Biomedicinsk teknik och Förbränningsmotorer, LTH. Studien har genomgått en etisk prövning och blivit godkänd av Etikprövningsmyndigheten.

Under projektet exponeras deltagarna vid fyra olika tillfällen för biodiesel, salt och en blank exponering för att resultaten ska kunna jämföras med varandra. Studien är en så kallad dubbelblind studie där varken den medicinska personalen eller försökspersonerna vet vilken exponering de utsätts för.

► Inne i laboratoriet kontrollerar Louise Gren så att mängden biodiesel som kommer in i kammaren motsvarar den planerade exponeringsnivån.

FÖRSÖKSPERSONEN Ester Pörtfors gör sig redo för nya provtagningar. Tillsammans med ytterligare två deltagare har hon suttit tre timmar i aerosollabbets kammare och lämnar nu yrvaket fåtöljen och den dunkla belysningen. Precis som innan hon gick in i kammaren ska hon lämna blodprover, undersöka om slemhinnorna i luftrör, svalg och näsa har svullnat, få ögonen kontrollerade och följa hur hjärtrytmen påverkas.

– I blodproverna tittar vi efter inflammationsmarkörer som kan berätta om kroppens immunförsvar reagerar på något ämne man har blivit utsatt för i kammaren, säger Katrin Dierschke som är specialitläkare i yrkes- och miljömedicin inom Region Skåne, och doktorand i arbets- och miljömedicin på LU.

Detta är första gången som Ester Pörtfors medverkar i en avancerad forskningsstudie.

– Jag vill vara med och bidra till forskningen och har inget emot alla prover som tas. Självt läser jag medicinteknik och det är

Försökspersonerna vistas i kammaren i tre timmar. Under hela försöket håller läkaren Katrin Dierschke koll på hur de mår.

jätteintressant och givande att vara försöksperson. Som ersättning för medverkan får jag 800 kronor, reseersättning och mat under försöksdagarna. För mig är det ett bra sätt att få in lite extrapengar när studiemedlet inte räcker till, säger Ester Pörtfors.

HON TYCKER att det är lärorikt att få insyn i hur studien går till. Men hon var oförberedd på hur trött hon skulle bli.

– Jag har lyckats somna varje gång. Jag har tänkt att jag ska plugga när jag ändå sitter stilla i tre timmar, men i kammaren blir jag så utmattad att sömnen alltid vinner, säger Ester Pörtfors.

Försöket i laboratoriet har pågått i tre månader med 19 försökspersoner, och under våren ska allt material sammanställas och analyseras.

– Ett av de mest använda biobränslena är HVO som tas fram av bland annat slakteriavfall och nedhuggen skog, och vid förbränning hamnar både sotpartiklar och kväveoxid i luften som vi andas. Är de bättre eller sämre för vår hälsa än partiklar från dieselavgaser? När studien är klar har vi förhoppningsvis svar, säger Louise Gren.

TEXT: JESSIKA SELLERGREN
FOTO: KENNET RUONA

REDAKTION

Jenny Loftrup
redaktör
046-222 95 90
jenny.loftrup@kommunikation.lu.se

Maria Lindh
bitr. redaktör
046-222 95 24,
maria.lindh@kommunikation.lu.se

Petra Francke
journalist och formgivare
046-222 03 16,
petra.francke@kommunikation.lu.se

Åsa Hansdotter
journalist medicin
046-222 18 87
asa.hansdotter@med.lu.se

Johan Joelsson
journalist naturvetenskap
46 222 71 86
johan.joelsson@science.lu.se

Louise Larsson
journalist ekonomi
046-222 08 44
louise.larsson@ehl.lu.se

Gisela Lindberg
journalist humaniora och teologi
046-222 72 33
gisela.lindberg@kansliht.lu.se

Kristina Lindgarde
journalist LTH, samhällsvetenskap
046-222 07 69
kristina.lindgarde@kansli.lth.se

Caroline Runéus
ansvarig utgivare
076-130 86 09
caroline.runeus@kommunikation.lu.se

Adress: LUM, Lunds universitet,
Box 117, 22100 Lund

Internpost: Hs 22

E-post: lum@lu.se

LUM på nätet: www.lu.se/lum

Annonser: tomat annonsbyrå, www.tomat.se
se tel 046-13 74 00, e-post info@tomat.se

Prenumerationer: Anställda vid LU får LUM gratis. För prenumeration kontakta Eva Andersson@kommunikation.lu.se, tel 046-222 70 10.

Adressändring: Anställda anmäler ändringar till katalogansvariga vid institutionen (motsv). Övriga skickar ändringsuppgifter till LUM, gamla adressrutan bifogas.

Tryck: Stibo Complete

Nästa LUM: Manusstopp: 27 januari.
Utkommer: 13 februari.

ISSN: 1653-2295

Omslag: Missionsvetaren Mika Vähäkangas.
Foto: Kennet Ruona

LUM.

LUNDS UNIVERSITETS MAGASIN

Lunds universitets magasin LUM utkom första gången 1968. Det når i dag samtliga anställda och nästan lika många utanför universitetet. LUM har en upplaga på 11.700 exemplar och utkommer med 6 nummer per år.

smakprov.

10 Fokus på fusk

Vid årsskiftet införs en nationell nämnd för att ta hand om ärenden som rör forskningsfusk – ett initiativ för att behålla och stärka samhällets förtroende för forskningen. LUM har tagit en titt på etiska dilemman som kan uppstå inom utbildning, forskning och samverkan.

18 Lyhörd praktik

Följ med studenter på fysioterapiprogrammet under deras praktik på Orups rehabmedicin! Här lär de sig att bli självständiga i sin yrkesutövning och lyhörda för patienternas behov.

22 Missionsvetare på ständig resa

Missionsvetaren Mika Vähäkangas lever ett kringflackande liv där han växelsvis bor i Lund och Helsingfors och däremellan forskar i Afrika. Trots en viss rotlöshet tycker han att det är värt det – han har fått så mycket mer än vad han har gett.

26 Hon har vitaliserat kroppsspråket på scen

Rörelseläraren Barbara Wilczek Ekholm har arbetat på Teaterhögskolan sedan 1977 och har varit med om att vitalisera svensk teater. Nu delar hon med sig av sina erfarenheter i en arbetsbiografi.

28 UrMAX ute ur gömmorna

I begynnelsen var UrMAX. Den var universitetets första elektronaccelerator och kom till Lund 1954. Idag breder efterföljaren MAX IV ut sig på Brunnshög. Den betydligt mindre föregångaren har nu plockats fram ur ett museimagasin och visas på LTH.

LUSEM Learning Hub öppnade för studenter vid Ekonomihögskolan i våras och studenterna hittade genast dit. "Vi har öppetdygnet runt och det är folk här både på kvällar och helger. På vardagarna kommer de tidigaste redan vid sex-tiden", berättar Jörgen Norén, intendent vid Ekonomihögskolan. FOTO: JOHAN BÄVMAN

Universitet möter näringsliv när ekonomerna flyttar in på Ideon

LOKALER. Med nya LUSEM Learning Hub har Ekonomihögskolan löst den efterfrågan på studieplatser som funnits under flera år. Nu hyr fakulteten 2 000 kvadratmeter modern studieyta i närbelägna huset Alfa 5 på forskningsparken Ideon.

Ekonomihögskolans intendent Jörgen Norén ringer och säger att han kommer snart, han ska "bara fixa en grej". Det visar sig att det står en rysk lastbilschaufför ute på parkeringen med en last bokhyllor som han vill lämna i Ekonomihögskolans nya bibliotekslokaler. Det är bara det att han är två dagar för tidig.

– Det är sånt som händer. Det är en del av jobbet, säger Jörgen Norén.

Han avstyr leveransen, chauffören åker

Studievägledarna Josefina Backman och Sofia Rosendahl i samtal med intendenten Jörgen Norén. Sedan i höstas turas studievägledarna på institutionerna om att vägleda per drop-in på plats i LUSEM Learning Hub.

igen och vi kan prata om nya LUSEM Learning Hub.

– Nu håller vi på med finliret, säger Jörgen Norén och visar runt i de ljusa lokalerna i Alfa 5 på Ideon. Han pekar ut en strömkabel med snubbelrisk där den dragits mellan en dator och ett uttag på andra sidan gången.

– Det fanns många uttag redan från början, men nu lägger vi till ännu fler, från taket. Det här är studieplatser där de sitter hela dagen, studenterna behöver kunna ladda sina laptops.

JÖRGEN NORÉN är den som har dragit i många av trådarna när det gäller LUSEM Learning Hub. I Ikano Banks gamla lokaler ryms sedan i våras några hundra studieplatser till Ekonomihögskolans studenter. Till våren 2020 öppnar biblioteket på våning två. På våning tre blir det kontor för bibliotekspersonalen och vissa andra av Ekonomihögskolans anställda. Kåren Lundaekonomerna kommer också att få en lokal där.

– Det ska bli spännande att se vad som händer när fler flyttar in. Kommer vi att få se nya samarbeten? Det händer någonting när man, både som student och anställd, tar promenaden hit från Economicentrum. Man möter nya människor och sammanhang, säger Jörgen Norén.

HAN HAR SETT hur studenterna under året har tagit lokalerna i besittning och gjort dem till sina. De fyller de vita tavlorna på väggarna med text från golv till tak och de första studenterna är på plats redan vid sextiden på morgonen. Den ljudergonomiska miljön med mycket textilier hjälper en lugn pluggstämning på traven.

– Vi ser väldigt positivt på dessa studieplatser. De är trygga och tillgängliga i en kreativ miljö där närheten till företag bygger broar mellan studenter och näringslivet. Det behövs ännu fler studieplatser, men detta är en positiv utveckling, säger Matilda Eklund, kårordförande för Lundaekonomerna.

Studieplatserna är tillgängliga dygnet runt, men bara för ekonomihögskolestudenter.

– Kanske kan det ändras i framtiden. Jag tillhör dem som tycker att det hade varit intressant om det fanns studiezoner på uni-

Fakultetsbibliotekarien Hanna Wilhelmsson och bibliotekarien Katrin Nylén ser fram emot bättre studie- och arbetsplatser när Ekonomihögskolans bibliotek flyttar in i LUSEM Learning Hub nästa år.

versitetet som var öppna för alla studenter, hela dygnet. Med sin närvaro ökar de säkerheten för oss alla, säger Jörgen Norén.

UNDER SENHÖSTEN har studenterna fått sällskap av Ekonomihögskolans studievägledare som har börjat med drop-in några dagar i veckan. Under nästa år flyttar biblioteket in och fyller våning två med bokhyllor och studieplatser, men också utrymmen för handledning, likväl som mer publika utrymmen, som en typ av "speakers corner". Biblioteket har sedan länge vuxit ur kostymen på Holger Crafoords Economicentrum, eftersom det blivit allt fler studenter och anställda med åren.

– Våra befintliga lokaler har gjorts om efterhand och skapat fler studieplatser, men arbetsmiljön har blivit därefter, säger Hanna Wilhelmsson, bibliotekschef på Ekonomihögskolan.

Bibliotekspersonalen har länge skissat på planer för att uppdatera lärmiljön.

– Vi hade en ganska lång lista utifrån observationer, enkäter och studiebesök vi gjort. Det gjorde att vi redan funderat på en vision om hur vi ville ha det och den förverkligar vi här, säger bibliotekarien Katrin Nylén.

LASTBILSCHAUFFÖREN kommer tillbaka två dagar senare. Hyllorna bärs in i det som ska bli bibliotek och staplas längs med väggarna. Hanna Wilhelmsson och Katrin Nylén visar ritningar över hur det ska bli.

– Det har varit en rolig process att jobba med inredningen. Det ser vi fram emot, att se hur det blir i verkligheten, säger Hanna Wilhelmsson.

TEXT & FOTO: LOUISE LARSSON

FOTNOT. LUSEM står för Lund University School of Economics and Management

Erik Hannerz och Sébastien Tutenges ligger bakom det nya masterprogrammet i kulturkriminologi. Där ska man studera upplevelser, känslor och drivkrafter bakom brottslighet – teorier som även kan appliceras på t.ex grafittimålare.

FOTO: KENNET RUONA (GRAFITI) OCH JENNY LOFTRUP

Ny utbildning stärker kompetens om kriminella kulturer

UTBILDNING. Det nya masterprogrammet i kulturkriminologi behövs för att skapa solid och nyanserad kunskap om kriminalitet, menar kulturkriminologerna Sébastien Tutenges och Erik Hannerz.

– Vad man än säger om brottslighet verkar det av vissa uppfattas som ett inlägg i debatten, trots att det finns robust forskning bakom, säger Erik Hannerz.

Idén till programmet dök upp under en tågresor där Erik Hannerz och Malin Åkerström, professor i sociologi, fann varandra forskningsmässigt.

– Vi konstaterade att vi hade en liten men stark miljö i kultursociologi och en stark kriminologimiljö – varför inte slå ihop dem?

Polisen, Underrättelsetjänsten, Försvaret och Säkerhetspolisen har varit med i dialogen runt vad programmet ska innehålla för att göra det relevant. Nu är det igång med femton studenter. Studentgruppen är internationell och kommer från olika ämnen som underrättelseanalys, statsvetenskap, journalistik och kriminologi.

– Det blir dynamiskt med många olika perspektiv som möts, säger Sébastien Tutenges, och tillägger att masterprogrammet fullt utbyggt ska ta emot trettio studenter.

I ett samhällsklimat där det från många håll ropas på hårdare tag och längre straff blir många provocerade av uttalanden om brottslighet – även om det kommer från en forskare. Erik Hannerz skulle aldrig uttala sig i media efter till exempel en gängskjutning i Malmö om i vilken kontext och i vilka struk-

turer som unga män lockas att begå sådana brott, eftersom han inte har forskat kring det. Han tycker det är nog jobbigt att uttala sig om grafittimålare, vars drivkrafter och sociala kontext han är expert på.

– Jag blir anklagad från två håll, både för att vara moralist och för att försvara kriminella, säger Erik Hannerz.

INOM KULTURKRIMINOLOGI undersöker man upplevelser, känslor och drivkrafter och breda kulturella strukturer runt brottslighet – som om det vore vilken mänsklig aktivitet som helst.

Erik Hannerz tar ett exempel där han menar att samma teorier kan användas för att förklara hur extrema bergsklättrare och grafittimålare som målar på tåg fungerar.

– Det finns liknande strukturer runt dem.

Forskar bland mördare och knarklangare

KULTURKRIMINOLOGI. Sébastien Tutenges nuvarande forskningsprojekt handlar om hur den gatukultur ser ut som kan radikalisa unga människor och få jihadism att framstå som något lockande eller fränstötande.

Hans metod är etnografisk, vilket betyder att han följer människor under en längre tid med målet att förstå verkligheten utifrån deras perspektiv.

– Man måste använda alla sina sinnen, inte bara ögonen och öronen. I min forskning försöker jag förstå varför de allra flesta i gatukulturen är passionerade motståndare till jihadism och varför en liten minoritet lockas av det.

SÉBASTIEN TUTENGES har bland annat studerat unga knarkförsäljare i Oslo, intervjuat festande unga människor som utsatts för sexövergrepp om deras upplevelse som offer, och intervjuat kriminella som fällts för grova våldsbrott. Han försöker att pendla mellan utifrån- och inifrånperspektiv, för att skapa en förträoendefull relation till de personer han forskar om.

– Jag kan bli rädd om jag är i en farlig miljö, men jag försöker kultivera sympati på olika sätt för att bli tryggare och för att kunna ställa mina frågor, säger han och tillägger att det är viktigt att visa respekt och tacksamhet för att de bidrar till forskningen genom att

låta sig observeras och intervjuas.

Vissa forskare försöker skapa identifikation genom att klä sig och uttrycka sig som personerna som de forskar om. Det gör dock inte Sébastien Tutenges, det känns främmande för honom. Men en gång fick han välmenta råd om intervjuteknik och kroppsspråk från en knarkförsäljare som tyckte att han var för direkt när han närmade sig knarkhandlare på gatan.

– Han tyckte att jag skulle "loosen up" och "vara mer street" och prata om annat innan jag ställde seriösa forskningsfrågor, så gjorde han själv när han närmade sig sina kunder.

SÉBASTIEN TUTENGES har även gjort intervjuer i fängelser där han beskriver intervjusituationen som mer eller mindre ideal – intervjupersonen är uttråkad och intervjun blir något de ser fram emot. Dessutom har de all tid i världen och vill gärna förklara sig. I det mötet är det ibland nödvändigt att undvika att ställa detaljerade frågor om själva brottet för att klara av att göra intervjun på ett ordentligt sätt.

– Ibland har det handlat om vidriga mord. Men jag måste primärt fokusera på att se människan som jag har framför mig och försöka förstå, säger Sébastien Tutenges och tillägger att kriminella trots allt bara är människor, med ovanligt kaotiska liv.

JENNY LOFTRUP

Båda typerna är mycket kreativa och planerar och organiserar noga. De får adrenalinkickar och arbetar hårt – det finns graffitimålare i Malmö som lägger 60 till 80 timmar i veckan på sitt "jobb". De är tävlingsinriktade individualister som söker spänning, men också credd i sin sociala grupp, säger han.

Det här sätter bilden av graffitimålarna som meningslösa vandaler i ett annat ljus, de är ofta fullt fungerande arbetande människor och påvisar genom sina aktiviteter egenskaper som efterfrågas i många jobbbannonser – kreativa, uthålliga och strategiska.

JENNY LOFTRUP

Vad krävs för att få bära rektorskedjan?

FOTO: KENNET RUONA

Rektorskrav finslipas

REKTORSVAL. Det filas fortfarande på formuleringarna i kravspecifikationen kring rekryteringen av ny rektor. Här om veckan togs den upp i hörandeförsamlingen och universitetsstyrelsen har den på sitt bord nu på decembermötet. Klart är i alla fall att akademisk förankring är ett viktigt krav liksom förmågan att synas på en nationell och internationell arena. Man önskar också att den nya rektorn har en blick för samtiden.

– Det är ett mycket gott samarbetsklimat i rekryteringsgruppen och efter universitetsstyrelsen i december öppnar utlysningen. Fram till 2 februari är det möjligt att själv söka anställning och att nominera andra, säger Jonas Hafström som är ordförande i både rekryteringsgruppen och universitetsstyrelsen.

Dags att välja nya lärarrepresentanter till universitetsstyrelsen

UNIVERSITETSSTYRELSEN. Universitetskollegiet ska välja tre lärarrepresentanter till universitetsstyrelsen för den kommande mandatperioden som börjar 1 maj 2020. Nuvarande representanter är Ann-Katrin Bäcklund, Tommy Andersson och Anne L'Huillier. De två första har varit ledamöter sedan 2013 och Anne L'Huillier sedan 2017.

Det finns möjlighet för intresserade att lämna förslag på nya representanter via sina fakulteters ledamöter i hörandeförsamlingen. Valet sker i februari.

Etisk balansgång

Om man inte kan lita på ett universitet – vad kan man lita på då?
Dessvärre fuskas det både bland forskare och studenter.

Men fusket är på agendan och det resulterar i fler anmälningar som dock inte behöver bero på att fusket ökar.

Vid årsskiftet införs också en ny lag som innebär att en oberoende nationell nämnd tar hand om samtliga lärosätets oredlighetsärenden. Och universitetets skyldighet att borga för ett gott stöd i etiska frågor ökar.

Lunds universitet har nu det stödet på plats men etiska dilemman uppstår lite varstans – såväl inom utbildning, forskning som samverkan.

Ny nationell nämnd tar över ärenden om forskningsfusk

Vid årsskiftet träder en ny lag i kraft som innebär att ärenden som rör forskningsfusk, eller oredlighet, ska vidarebefordras till en ny nationell nämnd för enbart detta. För LU:s del handlar det om ett par, tre ärenden som man påbörjat och inte hinner avsluta.

– Syftet med lagen är gott, men uppdelningen av vad den nya nämnden och vi själva ska ta hand om är olycklig, tycker professor Göran Sandberg.

Han är ordförande i LU:s egen nämnd för oredlighet i forskning. Och den nämnden ska fortsätta att utreda "andra avvikelser från god forskningssed". Den nya lagen definierar oredlighet med tre faktorer: förfalskning, fabricering och plagiering. Övrigt, som exempelvis problematik kring medförfattarskap eller obehörigt användande av annans forskningsdata, ska hanteras lokalt som tidigare.

– Inte sällan kan ett och samma ärende innehålla både oredlighet och andra avvikelser från god forskningssed, säger Göran Sandberg som kan ana en viss framtida förvirring kring vem som ska utreda vad.

UTREDARE MAGNUS GUDMUNDSSON bistår nämnden och är även sekreterare i LU:s etikråd som vicerektor Bo Ahrén är ordförande i. Alla tre är överens om att det är bra med ett enhetligt nationellt regelverk kring definitionsfrågan av oredlighet. Och att lagen är särskilt viktig för de universitet och högskolor som idag saknar en egen fungerande organisation för hantering av misstänkt oredlighet i forskning.

– Vi har dock alltid legat i framkant med vår nämnd, säger Bo Ahrén.

Han ser den nya lagen som en direkt följd av Macchiarini-affären på Karolinska Insti-

Magnus Gudmundsson (till vänster) och Göran Sandberg är tveksamma till uppdelningen av ärenden mellan den egna nämnden och den nya nationella.

”Oredlighet är på agendan och konkurrensen om anslagen ökar, vilket kan innebära att de som blir utan och har någon typ av vetenskaplig konflikt med kollegor anmäler.”

tutet och menar att det är av största vikt att samhällets förtroende för forskningen behålls.

– Tappar vi det så får vi inga pengar och då blir det ingen forskning, konstaterar Bo Ahrén.

Magnus Gudmundsson berättar hur an-

mälningarna om vetenskaplig oredlighet har ökat särskilt från 2015. Totalt, sedan 2010, har nämnden haft cirka 40 fall att hantera – varav 35 efter 2015. Av de 40 fallen har rektor konstaterat oredlighet i sex ärenden, vilket har berört nio personer. I år har man än så länge öppnat tolv ärenden. ►

► – Vi hade ju gärna velat avsluta dem och haft lite mer överlämningsstid, men nu är det som det är och vi jobbar på som vanligt fram till nyår, säger Magnus Gudmundsson.

DEN NYA LAGEN säger dock att lärosätet ska bistå den centrala nämnden, så en hel del lokalt arbete lär det bli i alla fall med de framtida oredlighetsärendena. Som anmälare kan man vända sig direkt till den nya nämnden eller gå via sitt lärosätets nämnd. Bedömer man härifrån att det handlar om oredlighet skickar man vidare uppåt, och får den centrala nämnden in anmälningar som de inte tycker är oredlighet skickar de tillbaka dem till lärosätet.

ATT ANMÄLNINGARNA ÖKAT kan bero på flera faktorer. Bo Ahrén menar att det är ganska naturligt eftersom mängden forskning ökar. Göran Sandberg tror inte att själva fusket är mer utbrett nu än tidigare, utan snarare på att forskarna är mer benägna att anmäla.

– Oredlighet är på agendan och konkurrensen om anslagen ökar, vilket kan innebära att de som blir utan och har någon typ av vetenskaplig konflikt med kollegor anmäler.

– Många sådana konflikter hade dock kunnat undvikas om man pratade lite mer med varandra, säger Göran Sandberg.

Magnus Gudmundsson konstaterar att det finns allt fler doktorander både bland anmälarna och de som blir anmälda.

Även om det är den centrala nämnden som nu ska granska misstänkt oredlighet i forskning är det fortfarande lärosätet som beslutar om påföljden. Det innebär alltså att den nationellt enhetliga definitionen av oredlighet stannar vid definitionen, och att disciplinåtgärderna sedan beror på hur lärosätet bedömer oredligheten i det enskilda ärendet.

– Jo, så är det ju, men påföljden i stort är värre än vad man döms till, menar Bo Ahrén. Den forskare som dömts för oredlighet blir ofta ännu hårdare dömd av forskarsamhället och får knappast några anslag av exempelvis Vetenskapsrådet i framtiden.

DET ÄR DEN ENSKILDA FORSKAREN som har det primära ansvaret för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed, och lärosätet har det sekundära. Men den nya lagen betonar lärosätets ansvar att se till att man har en struktur som gynnar god forskningssed. Exempel på det är obligatorisk utbildning i forskningsetik, vilket redan finns vid LU i forskarutbildningarna inom medicin, samhällsvetenskap och ekonomi. Nu införs det även i de andra fakulteternas forskarutbildningar. Vidare ska det finnas en lokal nämnd som hanterar andra avvikelser från god forskningssed samt ett etikråd.

NYTT FÖR LU ÄR ATT man har utsett åtta vetenskapliga ombudsmän – en för varje fakultet (förutom juridiska och HT-fakulteterna som delar på en) och en för universitetets särskilda verksamheter (se namnen i faktarutan). Med dem kan man rådgöra om man har några vetenskapliga dilemman.

Den nya nämnden (som i skrivande stund) saknar namn och ledamöter får Etikprövningsmyndigheten i Uppsala som värd.

Hur får man en robot att uppföra sig etiskt och moraliskt?

Det funderar Christian Balkenius på eftersom hans forskningsprojekt går ut på det. Men han tänker även på hur det är med etiken bland robotforskarna.

– Det framställs ofta som om vi kommit längre än vad vi faktiskt gjort. Syftet med forskningen förfelas om vi inte är ärliga.

Robotar kittlar fantasin och samhällets förväntningar via media är uppskrivade. Det är inte alltid så lätt för forskarna att stå emot och ibland blir rapporteringen överdriven. Samma sak kan det vara när man söker anslag.

– Man vill ju gärna att det ska se ut som om man kommit mycket längre än när man sökte förra gången...

Likaså finns det en brådska med att publicera sig eftersom meriteringssystemet ser ut som det gör. Och det finns en tendens att överdriva betydelsen av sina forskningsresultat, menar Christian Balkenius.

HAN ÄR PROFESSOR i kognitionsvetenskap och föreståndare för forskarskolan inom WASP-HS-programmet (Wallenberg AI Autonomous Systems and Software Program – Humanities and Society) som kommer att sysselsätta 70 doktorander i hela landet så småningom.

Han är central för den största satsningen någonsin på humaniora och samhällsvetenskap i Sverige. Satsningen på 660 miljoner består för närvarande av 16 forskningsprojekt (varav tre i Lund) samt forskarskolan. De förenas i hur den artificiella intelligensen kommer att påverka oss människor. Det är Wallenbergstiftelserna som står bakom finansieringen och det tycker Christian Balkenius har en särskild poäng.

– De har finansierat så mycket av AI-forskningen i Sverige och därför är det roligt att de nu vill finansiera något som har med konsekvenserna av den att göra, säger han.

LU:S VETENSKAPLIGA OMBUD

Konstnärliga fakulteten:

Sven Bjerstedt

USV: Carl Dalhammar

Naturvetenskapliga fakulteten:

Per Lundberg

Samhällsvetenskapliga fakulteten:

Christer Jönsson

LTH: Marcus Thern

Ekonomihögskolan: Tony Huzzard

Juridiska fakulteten och HT:

Björn Petersson

Medicinska fakulteten:

Per Wollmer

TEXT & FOTO: MARIA LINDH

Lätt att överdriva framsteg i forskning om robotar

Så var står då robotforskningen – kommer robotarna att ta över och bli smartare än vi?

– Nej, nej, inte under min livstid i alla fall. Vi är bara i början av den utvecklingen, försäkrar Christian Balkenius.

Detta innebär dock inte att teknikutvecklingen står still. Tvärtom händer det mycket och relativt snabbt. Men det är oerhört mycket som ska till innan en robot kan uppnå en mänsklig nivå.

– Idag kan en robot fungera i en fabrik eller på ett rymligt lager – eller på ett stort kontor utan mattor eller trösklar. Den kan flytta saker och papper från en plats till en annan.

SJÄLV HAR CHRISTIAN BALKENIUS ett par robotar hemma, men han är bara nöjd med den som klipper gräset. Städroboten gör inget vidare bra jobb...

– Det krävs en hel del intelligens för att fungera i ett hem.

Robotar som sällskap för äldre avfärdar han direkt som en dålig idé. Däremot som hjälp för äldre som vill bo kvar hemma och i vården överhuvudtaget, ser han en stark framtid för robotar.

DE LEENDE ROBOTANSIKTEN man möter i Christian Balkenius och hans kollegors laboratorium i LUX är till för forskningen och det handlar om grundforskning. Här jobbar han till vardags med sitt eget projekt "Etiska aspekter på autonoma AI-system" som han hoppas ska bana väg för empatiska robotar. ►

Christian Balkenius oroar sig inte för att robotarna kommer att ta över och bli smartare än vi. – Inte under min livstid i alla fall, försäkrar han.

► – Vi har börjat med att ge dom ett vänligt utseende!

Det verkar betydligt enklare än att ge dem ett gott hjärta. Christian Balkenius berättar om den uppsjö av regler som finns om hur man ska agera och uppföra sig i olika situationer.

– Men robotar kan tolka reglerna på olika vis och det är inte alls säkert att konsekvenserna blir de man har tänkt sig, säger han.

Sen är det inte alltid så lätt med moralen. Han exemplifierar med självkörande bilar.

– Om en krissituation uppstår i trafiken och bilen måste välja vem eller vilka

den ska rädda – de två på gatan eller personen som kör bilen?

Christian Balkenius testar olika etiska teorier på robotarna och ser hur de fungerar i praktiken. En teori kan handla om plikten – att göra rätt – och en annan om att göra gott. Det kan bli en hel del etiska dilemman.

UTVECKLINGEN av den artificiella intelligensen har kommit så långt att den inte går att bromsa och Christian Balkenius menar därför att det handlar om att göra något så bra som möjligt av den. Asien och särskilt Japan har legat lite före, men nu – tack vare stora EU-projekt – är Europa på väg att komma ifatt. Det finns dock en del kulturella skillnader i synen kring när och hur man ska använda sig av robotar. Till exempel reagerar nationer som Japan och USA olika på det växande omsorgsbehovet som den åldrande befolkningen innebär.

– För en japan är den naturligaste vägen att lösa det med robotar. Medan man i USA istället utnyttjar billig arbetskraft.

NÄR MAN som Christian Balkenius och hans forskarkollegor arbetar med att få robotar att försöka förstå hur människor har det och känner – lär man sig själv mycket om människors beteende i olika situationer.

– Hur nära är det till exempel okej att gå och stå vid en annan människa för att det ska kännas bekvämt? Och hur bär man sig åt för att anpassa sig till olika grupper och känna av de sociala normerna?

ATT EMPATISK ROBOTUTVECKLING kräver många vetenskaper är tydligt, och Christian Balkenius har en bakgrund inom matematik, lingvistik och datavetenskap. Sen blev det lite filosofi och psykologi.

– De flesta av oss här på kognitionsvetenskap har en brokig bakgrund. Men vi är alla intresserade av hur tänkandet fungerar.

Är det oetiskt att inte gå vidare och kommersialisera forskningsrön som skulle kunna hjälpa sjuka människor?

Näst intill, menade Christina Lloyd, forskningsdirektör på läkemedelsföretaget Novo Nordisk under Etikrådets seminarium om samverkan mellan forskare och läkemedelsindustrin.

Många mediciner som används idag hade inte funnits om inte forskare samarbetat med läkemedelsindustrin. Samtidigt finns det etiska aspekter som behöver diskuteras, och det gjordes under ett lunchseminarium på BMC. Kemiprofessor Ulf Ellervik var moderator och ett 40-tal personer deltog. Under en intensiv timme varvades korta presentationer med diskussion. I panelen fanns förutom Christina Lloyd, Shai Mulinari, som forskat om samverkan med läkemedelsindustrin, den kliniska forskaren Mona Landin Ohlsson och Ulf Malmqvist från Region Skåne.

CHRISTINA LLOYD, som även är ordförande för innovationsprogrammet Swelife, fokuserade på möjligheter och menade att ökad samverkan krävs för att Sverige inte ska krympa ihop som Life Science-nation. Idag är läkemedelsindustrin en basnäring som ligger på tredje plats av de branscher som drar in mest pengar till landet, efter pappers- och fordonsindustrin.

– Vi måste fokusera på patientutfallet och bli bättre på att utnyttja varandras kompetenser, sa hon och tog ett exempel på framgångsrik samverkan mellan forskaren Malin Parmar och Novo Nordisk, något som banat väg för storskalig cellterapi mot Parkinsons sjukdom.

PANELEN VERKADE ÖVERENS om att ökad samverkan var önskvärd, men Shai Mulinari lyfte att detta leder till färre oberoende forskare.

– Redan idag är det ibland svårt att hitta oberoende experter, och det blir inte lättare om alla ska samverka med läkemedelsindustrin.

Christina Lloyd sa att samverkan med industrin inte är samma sak som att vara

FORSKARSKOLAN I WHASP-HS

De första av forskarskolans 70 doktorander spridda över landet ska rekryteras under våren för att komma igång hösten 2020. Värdskapet för den har Lunds universitet fått. Christian Balkenius blir föreståndare med en liten organisation i Lund där än så länge endast Ingar Brinck, professor i teoretisk filosofi, ingår.

FORSKNINGSPROGRAMMET WHASP-HS

Det består för närvarande av 16 projekt varav tre i Lund och till varje projekt är en till två doktorander kopplade. Alla projekt är tvärvetenskapliga med humanister, samhällsvetare och tekniker. Hela programmet organiseras från Umeå universitet.

CHRISTIAN BALKENIUS EGET PROJEKT

Det heter "Etiska aspekter på autonoma AI-system" och består även av Ylva von Gerber, Frank Zenker och Birger Johansson plus två doktorander. Det är finansierat i fem år.

Bakom samtliga projekt står Wallenbergstiftelserna.

TEXT & FOTO: MARIA LINDH

Christina Lloyd är forskningsdirektör på läkemedelsföretaget Novo Nordisk och medverkade på ett seminarium om samverkan mellan forskare och läkemedelsindustrin.

ETIKRÅDET

Förutom att vara rådgivande till rektor och rektors ledningsråd arrangerar Etikrådet regelbundet seminarier för att belysa olika etiska frågeställningar som universitetet ställs inför. Etikrådet har även startat en skriftserie där de två första skrifterna är "Etiska aspekter i samband vid utlandsstudier" och "Medförfattarskap". Vicerektor Bo Ahrén leder Etikrådet.

Transparens en förutsättning för samarbeten om nya läkemedel

beroende av den, och att transparens runt studierna är ett sätt att stärka forskningens integritet – alla resultat ska finnas tillgängliga, även de negativa.

I DET MEST TRANSPARENTA landet, USA, finns det enormt mycket data att tillgå om läkares samverkan med läkemedelsbolag. Alla läkemedelsbolag måste rapportera exakt hur mycket pengar som de har betalat ut till vilka läkare och listorna är sedan öppna. Lagkraven på transparens ska ses i ljuset av att i princip alla stora amerikanska läkemedelsbolag fällts för illegal marknadsföring.

– Det finns svart på vitt att läkare oftare förskriver mer medicin från det läkemedelsbolag som de samarbetar med. Och att det finns en ökad förskrivning av dyrare men inte alltid bättre läkemedel.

Mona Landin Ohlsson berättade om samverkan ur en klinisk forskares synvinkel.

– Tack vare industrins ekonomiska muskler blir det möjligt att genomföra stora studier. Dessutom är det smidigt att läkemedelsbolagen är duktiga på att hjälpa till med ansökningar och avtal, sa hon.

NACKDELAR med att jobba med läkemedelsindustrin är att de stora patientstudierna tar lång tid och resurser från sjukvården när de genomförs. Ibland är det också svårt att komma igång med provningar när goda idéer kommer från golvet, till exempel om man som läkare ser att ett läkemedel även hjälper mot en annan sjukdom.

– Då kan det kännas långt till läkemedelsbolagets huvudkontor i Japan, säger Mona Landin Ohlsson.

Ulf Malmqvist tog upp att ett blomstrande Life Science även var viktigt för regionen som helhet.

– Det handlar om attraktiva höglönlade jobb som lockar hit kompetens och leder till skatteintäkter och ökade forskningsmöjligheter. Men ett problem är att industrin gör mer för att påverka politikerna än vad läkarna gör, sa Ulf Malmqvist som leder SUS forsknings- och utvecklingscenter. I framtiden räknar sjukvården med att patienter ska sköta allt mer av sin vård själva, antingen digitalt eller hemma.

– Då måste patienterna komma in mycket tidigare i studierna för att kunna berätta vad som krävs för att deras behandlingar ska fungera, sa Ulf Malmqvist.

TEXT & FOTO: JENNY LOFRUP

Viktigt att anmäla fuskande studenter

Förra året fälldes 64 studenter vid LU av Disciplinnämnden. Det vanligaste fusket är plagiat.

– Det är viktigt att anmäla, tycker Maria Bangura Arvidsson, studierektor vid Socialhögskolan.

Som institution har man ett stort ansvar för att studenterna har de kunskaper som krävs när de kommer ut och ska arbeta med människor i svåra situationer. Det är allvarligt om de fuskat sig igenom utbildningen.

UKÄ kom nyligen med en rapport med statistik över antalet disciplinåtgärder vid landets lärosäten. De har mer än fördubblats mellan 2015 och 2018 och ökningen gäller främst på de mindre lärosätena. De som vidtagit flest åtgärder mot fusk är Mälardalens och Södertörns högskola. Där anmäls 1,08 procent av studenterna, medan Lunds, Uppsala och Göteborgs universitet ligger långt ner på listan och anmäler färre studenter – för LU:s del 0,25 procent.

– Men man ska komma ihåg att vi inte vet hur många som fuskar, utan bara hur många vi upptäcker och anmäler, säger Maria Bangura Arvidsson.

SIFFRORNA ÄR DOCK TYDLIGA med att mer fusk anmäls på de mindre högskolorna. En möjlig förklaring är att de stora universiteten har högre antagningspoäng vilket innebär att studenterna har bättre förkunskaper. Studenter med låga antagningspoäng är överrepresenterade när det gäller fusk. En annan grupp som är överrepresenterad när det gäller fusk är studenter från andra kulturer.

– Kanske är det så att studenter med annat modersmål än svenska i några fall blivit så pressade av skrivandet att det har lett

Maria Bangura Arvidsson är studierektor vid Socialhögskolan och ser allvarligt på studenter som fuskar sig genom sin utbildning.

till plagiat, säger Maria Bangura Arvidsson.

Efter det vanligaste fusket, plagiat, pekar UKÄ:s rapport på otillåtet samarbete och otillåtna hjälpmedel, i de flesta fallen en mobil. Ett fåtal ärenden handlar om sexuella trakasserier, störning av verksamheten och förfalskning av dokument.

DEN VANLIGASTE DISCIPLINÅTGÄRDEN är avstängning i sex veckor, och under den tiden får studenten inte vistas på studieplatsen, utnyttja biblioteket eller ha kontakt med sina lärare.

– Det är kämpigt att sedan ta igen det man missar under avstängningen, säger Maria Bangura Arvidsson.

Socialhögskolan är en stor institution med många studenter och som studierektor hjälper Maria Bangura Arvidsson den kursansvariga att göra en anmälan till LU:s disciplinnämnd om det finns misstanke om fusk.

– Det är ofta en väldigt plågsam process för studenterna. Ibland tar de studieuppehåll direkt när vi anmäler. På så sätt kan de slippa förklara varför de plötsligt försvinner, säger hon.

Från det att en misstanke dokumenteras till att institutionen skickar iväg en anmälan brukar det ta en till två veckor på Socialhögskolan. Men sedan tar det cirka ett halvår innan den överbelastade Disciplinnämnden tar upp och avgör fallet. De långa handläggningstiderna är svåra för studenterna, som ofta uppfattar det som ett extra straff att gå och vänta på besked under så lång tid. Om en student misstänks för fusk sent i utbildningen kan dock de långa handläggningstiderna arbeta för studenten.

– Då kan de hinna bli klara med sin utbildning innan de blir avstängda. Och det är frustrerande för oss, säger Maria Bangura Arvidsson.

INSTITUTIONERNA HAR OCKSÅ ett ansvar och måste kunna visa att studenten har fått veta vad som är tillåtet och inte. Flera gånger under utbildningen på Socialhögskolan informeras därför om akademisk hederlighet och vad som inte är tillåtet – fusk helt enkelt. På alla kurser på Socialhögskolan ges därför både muntlig och skriftlig information om plagiat och andra typer av fusk. Kursen i akademiskt skrivande är också en viktig del i detta. Alla examinerande uppgifter kontrolleras också mot datasystemet Urkund, för att man ska hitta eventuella plagiat. Men idag finns det också betaltjänster på nätet där man kan köpa uppsatser som är gjorda så att de ska komma igenom Urkund. Det dyker upp möjligheter till att fuska genom nya tekniska lösningar hela tiden.

– Vi måste hela tiden utveckla vårt arbete mot fusk. Våra socionomer måste ha rätt kunskaper med sig och får inte ta genvägar – de ska ta hederliga, välgrundade beslut om utsatta människors liv i sitt jobb, konstaterar Maria Bangura Arvidsson.

TEXT & FOTO: JENNY LOFRUP

listan.

Håkan Jönsson är den före detta kocken som blev etnolog och matforskare. Han slås av hur julen förr var den tid då man unnade sig färsk mat och nu är den högtid då vi äter mest konserverat, inlagt och torkat. Hur sillen som var basfödan förr är julfavoriten nu. Men det finns några klassiker på det forna julbordet som överlevt och är värda att flagga för, tycker han.

Fem julbordsklassiker som överlevt från förr

- 1 GRÖNKÅLEN** – den äldsta av kålsorterna, långt före vitkålen. Den är perfekt för matsmältningen. Det är en myt att det som kokar länge förlorar sin näring. Vitaminerna försvinner, men kålens andra goda egenskaper består.
- 2 BLODKORVEN** – det ligger i tiden att som förr ta tillvara hela djuret. Och det blir mycket blod när man slaktar. En bra blodkorv ska vara ganska fast och lite grymig (en sådan görs av en charkuterist i Bromölla).
- 3 KALVSYLTAN** – ett absolut måste. Så god att äta i mellanlagarna tillsammans med potatismos och rödbetor. Gör den själv genom att koka ett stycke kalvkött med ben. Ta upp köttet och mal det i en kvarn (finns på loppis). Sila köttspadet och lägg tillbaka det malda köttet i spadet, tillsätt salt och vitpeppar och låt koka upp. Håll det sedan i en form och ställ i kylan.
- 4 GRÖTEN** – förr var basgröten av korn eller bovete. Havren var svår att mala i de äldre kvarnarna. Med risgrynsgroten kom de exotiska kryddorna som kanel och mandeln som gjorde julmaten extra festlig. Kryddpeppar och nejlikor hörde inte heller till vardagen.
- 5 JULBRÖDET** – kallades skådebröd och skulle pryda julbordet. Traditionen att baka ut bröd vackert har vi tagit vidare till våra lussekatter. Håkan Jönssons egen favorit bland julens bröd och kakor är dock den anspråkslösa bondkakan. Smör, mandel och socker – vad kan bli fel?

MARIA LINDH

FOTNOT: Grönkål och blodkorv åt man redan på vikingatiden. Risgrynsgroten blev populär först på 1800-talet.

Etnologen och matforskaren Håkan Jönsson. FOTO: KENNET RUONA

Ronny Karlsson lämnar rullatorn vid bassängkanten och tar sig sakta men säkert ner i det 31-gradiga vattnet medan Albert Eriksson går tätt bakom, beredd att stötta upp om det skulle behövas. Han är student på fysioterapiprogrammet och tillsammans med Anna Hermann gör han sin verksamhetsförlagda utbildning på Orups rehabmedicins avdelning för högspecialiserade hjärnskador.

Lyhörd träning bästa vägen framåt

A photograph showing two men in a swimming pool. On the left, a middle-aged man (Ronny Karlsson) is sitting in the water, looking towards the right. On the right, a younger man (Albert Eriksson) is standing in the water, leaning forward and looking at the older man. They appear to be in conversation. In the foreground, there are some blue and yellow pool floats. The background shows a large window with a view of the outdoors.

Albert Eriksson och "hans" patient Ronny Karlsson har fått bra kontakt under utbildningstiden.

Trots den tidiga morgonen är bassängen full av patienter som tränar i det varma vattnet. Längs kanten av bassängen står inplastade träningsprogram som visar olika övningar. Ronny Karlsson har varit på sjukhuset i en vecka. För ett par månader sedan blev han fästingbiten och drabbades av TBE. Nu har han fått problem med motorik och balans och behöver träna kroppen för att kunna fungera i vardagen igen. Även om han bara varit på Orup en kort tid går utvecklingen framåt för varje dag.

– Vattenträning är viktigt för att stärka upp musklerna i ben och bål så att han kan stå mer stadigt och bli mindre rädd för att falla, förklarar Albert Eriksson.

RONNY KARLSSON är en av "hans" patienter under utbildningen och träningen i vattnet är en av flera behandlingsåtgärder. Albert Eriksson blev först intresserad av yrket när han själv fick problem med knäna och blev behandlad av en fysioterapeut. Han tycker att det känns stimulerande att kunna hjälpa människor med deras hälsa och bidra till deras utveckling. I början på utbildningen hade han mest tankar om att jobba med idrottsskador, men nu har han fått en bredare uppfattning om vad en fysioterapeut kan göra och skulle kunna tänka sig att jobba på vårdcentral där det finns en stor variation av patienter.

ÄVEN OM DET till en början kändes nervöst att träffa patienterna, har både Albert Eriksson och Anna Herrmann längtat till den verksamhetsförlagda utbildningen. Trots att de tillsammans med studiekamraterna vid fysioterapiprogrammet har övat på varandra och simulerat olika skadescenarier i rollspel, är det en helt annan sak att stå inför verkliga patienter.

– Det är annorlunda att gå in i sin yrkesroll och vara professionell när man ►

TszYuk Ho kontrollerar Åke Anderssons rörlighet efter tejpningen med kinesiotejp. Anna Herrmann studerar tekniken noga.

Anna Herrmann tränar armstyrka med Åke Andersson i gymmet.

Vattenträningen är viktig för att stärka upp musklerna i ben och bål, förklarar Albert Eriksson

REHABMEDICIN PÅ ORUP

Det finns två högspecialiserade avdelningar på Orup, en för ryggmärgsskadade och en för personer med förvärvad hjärnskada. Den finns även en slutenvårdavdelning, som arbetar med specialiserad allmän rehabilitering, tar emot patienter med bland annat stroke, multitrauma och neurologiska sjukdomar eller transplanterade.

Slutenvårdsenheten har plats för runt 36 patienter som stannar i 6–10 veckor. Patienter med ryggmärgsskada följs under hela livet.

I verksamheten bedrivs även öppenvårdsrehabilitering, där patientantalet varierar.

”Tänk att få vara delaktig i ett team tillsammans med patienten och göra det så bra som möjligt i en svår situation – det är häftigt.”

► träffar någon som kanske har ett komplicerat multitrauma, säger Albert Eriksson.

De upplever att de har fått mycket stöd från sina handledare och fin respons av patienterna. Mötet med patienterna står i centrum och det är viktigt att vara lyhörd.

– Varje människa är unik och behoven skiftar. En del är pratglada och en del mer tystlåtna och kan ha kognitiva svå-

righeter där kommunikationen kan bli en utmaning. De flesta är väldigt öppna och vill att vi studenter ska lära oss så mycket som möjligt, säger Anna Hermann.

Ann-Kristin Alkhed har varit handledare för studenter på avdelningen för hjärnskaderehabilitering sedan början av 2000-talet. Hon tycker att det hade varit bra med lite längre praktik, eftersom det tar tid att komma in i verksamheten.

Samtidigt har hon respekt för allt som programmet ska innehålla. Kontakten med studenterna upplever hon som positiv och lärorik även för handledarna, som tvingas vara på tårna för att kunna svara på frågor. Under utbildningens gång får studenterna möjlighet att ta mer och mer ansvar för patienterna och dessutom hålla i olika gruppverksamheter. Det innebär att handledarna successivt kan ta ett steg tillbaka.

Ann-Kristin Alkhed menar att hjärnskaderehabilitering är ett riktigt detektivarbete – att ta reda på vem patienten var före olyckan eller sjukdomen och hur skadan har påverkat personen.

– Att jobba med rehabilitering är väldigt stimulerande, svårt, utmanande och härligt! Tänk att få vara delaktig i ett team tillsammans med patienten och göra det så bra som möjligt i en svår situation – det är häftigt. Det går att bidra med mycket även för de svårast drabbade.

KLOCKAN HAR BLIVIT halv elva och det är dags för Anna Hermann att träna överkroppsstyrka med Åke Andersson. Han har varit på sjukhuset ett par veckor efter ett multitrauma som har gjort att han hamnat i rullstol. Men först visar fysioterapeut TszYuk Ho hur man stabiliserar hans värkande axel med kinesiotejp. Redan efter första tejpens märks markant skillnad i Åke Anderssons rörelseförmåga.

Därefter fortsätter behandlingen och Anna Hermann instruerar Åke Andersson hur han ska jobba med det elastiska gummibandet för att öka armstyrkan. Handledare finns alltid nära till hands om det skulle behövas eller om det uppstår frågor. Anna Hermann är positivt överraskad över hur många fysioterapeuter som finns på sjukhuset och den teamkänsla som råder här.

– Jag lär mig jättemycket bara genom att vara här och se hur personalen bemöter patienterna i deras specifika situation.

TEXT: ÅSA HANSDOTTER
FOTO: KENNET RUONA

Morgondagens kollegor började redan igår

Sedan många år tillbaka har LU ett avtal med Region Skåne som innebär att studenter på fysioterapeutprogrammet är garanterade verksamhetsförlagd utbildning (VFU).

– Under VFU:n får studenterna möjlighet att applicera det de har lärt sig under utbildningen på personer med funktionsnedsättning. En stor del av praktiken är också att lära sig att arbeta i team med andra yrkeskategorier, säger Liselott Persson, kursansvarig för VFU:n under termin fyra och fem.

Framförallt förläggs den verksamhetsförlagda utbildningen till Skånes universitetssjukhus, men samarbetet sträcker sig även till andra sjukhus i Skåne. Detta skiljer utbildningen vid LU från flera andra utbildningsanordnare där studenterna ibland själva måste hitta sin praktikplats, vilket kan innebära dubbelt boende, långa resor och handledare som inte är utbildade.

Av ekonomiska skäl har antalet praktikdagar på programmet minskat de senaste åren. Numera har studenterna fältstudiedagar i termin ett och

tre, samt sex veckors VFU under termin fyra, två veckor under termin fem och slutligen tio veckor under termin sex.

– Det tar tid att träna på sitt förhållningssätt gentemot patient och närstående, samt bli trygg i att tillämpa de fysioterapeutiska åtgärderna man lärt sig på utbildningen. Studenterna ska både kunna informera och instruera patient och personal om olika åtgärder och träningsprogram.

Detta är självklart bitar som man inte lär sig i lektionssalen och Liselott Persson hade därför önskat att studenterna fick ännu mer tid ute i verksamheten. Hon har mycket kontakt med handledarna på sjukhusen och upplever att de är väldigt positiva till samarbetet. De flesta har gått handledarutbildning och utvecklas också själva genom att vara pålästa och svara på studenternas frågor.

– Idag är det stor brist på fysioterapeuter och våra studenter får oftast en tjänst redan innan de tagit examen. Så det är ju bokstavligen talat morgondagens kollegor som handledarna är med och utbildar.

ÅSA HANSDOTTER

En av handledarna på Orup förklarar träningsprogrammet för Ronny Eriksson.

– Jag har fått mer ifrån Afrika än jag någonsin kunnat ge

Mika Vähäkangas på barfota forskningsuppdrag i Kongo.

Missionsvetaren Mika Vähäkangas tycker att nordbor kan vara lite självgoda. Han berättar att han har blivit den han är till stor del tack vare forskningen i Afrika – det han vet om medmänsklighet har han lärt sig där.

I Kongo forskade Mika Vähäkangas bland kimbanguister, en kyrka av kongolesisk ursprung. Här badar han i Mai ya Nkamba-källan, en kimbanguistritual.

Under snart trettio år har han först missionerat och senare forskat, undervisat och gjort fältarbeten i Afrika om afrikansk kristendom.

– Det har alltid varit Afrika. Mina föräldrar har berättat att jag redan som fyraåring sa att ville jag arbeta där.

Mika Vähäkangas växte upp i Finland i en familj med kristen värdegrund och globala vyer. Bakom Afrikaintresset fanns givetvis flera olika faktorer och en av dem var banden till Namibia.

– För oss i Finland var det först och främst Namibias självständighetskamp som folk engagerade sig i. Finska Missionssällskapet har jobbat i Namibia sedan 1870-talet. Det fanns tider när det fanns över 200 missionärer från Finland i Namibia, och genom dem hittade namibiska flyktingar och studenter till Finland, berättar han.

NÄR HAN BÖRJADE på universitetet läste han teologi och Afrikastudier med swahili och kulturkunskap. Han och hans fru Auli åkte tillsammans till Makumira universitetet i Tanzania för att samla material till sina masteruppsatser. Efter att de gjort klart sina masterstudier var de mer eller mindre bosatta i Tanzania fram till 2005, och arbetade som lärare vid Makumira universitetet.

På frågan vad som har varit roligast med hans forskning och liv i Afrika svarar han:

– Nu är jag inte alls objektiv, men för mig är tanzanier och kongoleser ytterst fina människor. Jag trivs och har roligt med dem. Deras medkänsla och humanism kommer ifrån hjärtat, säger Mika Vähäkangas.

I SVERIGE UPPLEVER HAN då och då att människor är lite självgoda. I Tanzania och Kongo visar man sin medmänsklighet genom gärningar, i Sverige är det mer snack och mindre verkstad, menar han.

Hans teori är att ju mindre urbana, moderna och västerniserade människor är, desto godare, eftersom han menar att moderniteten och urbaniseringen har gjort att människors medkänsla minskat. Människor har lärt sig att leva omgivna av massor av människor som de inte känner och ser li-

Missionsvetaren Mika Vähäkangas är ständigt på resande fot mellan Lund, Helsingfors och Afrika.

dande som något de inte har med att göra eller kan påverka.

– I mindre samhällen i Afrika finns fortfarande traditionella värderingar. Man hjälper varandra. Särskilt i kontexter där man har kvar gemenskapliga strukturer. De flesta människor du ser känner du, och kommer det någon utifrån inkluderar man dem, säger Mika Vähäkangas.

Han lägger till att i Europa och Sverige har allt blivit lite för stort för att klara detta. Men det är inte så att afrikaner är helgon, i Nairobi och i Kapstaden ser man samma processer. De påverkar oss alla, menar han.

SAMTIDIGT PÅGÅR ETT KRIG i östra Kongo som är både grymt och brutalt och allt annat än medmänskligt. Han tycker att det är förbryllande att han ser så mycket av både det goda och det onda i samma land.

– Då och då brukade jag och min fru säga att i Afrika lever man till 100 procent, men i Europa mellan 40–60 procent. Jag menar

att när livet är mer skört blir man mer medveten. När de åker hemifrån på morgonen vet de att trafiken är livsfarlig, säger han.

Under den tiden då familjen bodde i Tanzania pågick aidsepidemin och dödligheten var skyhögt.

– När döden är närvarande blir livet också mer närvarande, fortsätter Mika Vähäkangas.

Det har blivit tydligt för honom i hans forskning att det inte finns något som är helt objektivt, men att han hela tiden ändå måste sträva efter att förstå vad som är sant.

– Ideal är värda att sträva efter även om vi vet att de inte existerar fullt ut, säger Mika Vähäkangas.

DET SVÄRASTE med att göra många fältarbeten och att bo i olika länder är att det tar mycket energi att röra sig mellan olika världar.

– Det största är att man är trött. Det finns så mycket att ordna på jobbet innan man

”Det har alltid varit Afrika. Mina föräldrar har berättat att jag redan som fyraåring sa att ville jag arbeta där.”

Mika Vähäkangas söker nu pengar för att studera hur kristendom kan fungera som grogrund för nationalism.

► åker, så man är helt utmattad när man väl kommer fram. Och det är ju då man måste vara alert och ta vara på tiden och mötet med människor, säger han.

Han förklarar att all undervisning och administration på hemuniversitetet fortfarande måste göras, men på kortare tid och tillsammans med förberedelserna inför fältarbetet, vilket ökar arbetsbördan. Men ny-

fikenheten driver honom att fortsätta sina fältstudier – han vill alltid ta reda på lite mer.

UNDER DEN 15-ÅRSPERIOD, cirka tio år sammanlagt, som de bodde i Tanzania föddes deras tre döttrar. När de åkte hem till Finland var den äldsta elva år och den yngsta sju.

– Det var svårt för dem att flytta till Finland. Hela paketet var svårt – de måste ha

skor på sig när de gick ut, skolan var annorlunda liksom mentaliteten. Men idag är de glada och tacksamma för att de växt upp som de gjort. De är kosmopoliter i den meningen att de kan känna sig trygga i olika kontexter, säger Mika Vähäkangas.

EFTER HEMKOMSTEN till Finland jobbade han i fyra år vid Helsingfors universitet innan han 2009 blev professor i Lund. Han har också forskat och bott i Rom i Italien. Nu pendlar han mellan Helsingfors, Lund och Afrika. Han bor både 3i Finland och i en etta i Lund. Hans fru är professor vid Helsingfors universitet.

– Det finns perioder då jag pendlar varje helg till Helsingfors. Det blir svårare och svårare att acceptera min livsstil. Det har känts obekvämt och pinsamt länge att jag reser fram och tillbaka. Jag försöker planera noggrant och hålla flygandet till ett minimum, men ändå är jag en jättestor miljöbov.

Han menar också att han har valt bort ett visst hygge – att helt få höra till i ett sammanhang och ett land.

– Men man kan inte få allt och jag har fått så mycket mer än vad jag har gett.

Han summerar sin egen personliga resa från alla år av forskning i Afrika som en kulturell slalom mellan olika länder och kulturer.

– Ingenting är enkelt och man kan inte tro att man vet hur saker och ting ligger till eller att man ska bli förstådd per automatik. Man måste hela tiden lära nytt. På köpet lär man sig om sig själv...

Vad blir nästa steg i forskarlivet?

– Jag söker medel för att forska på hur nationalistiska idéer och principer skapas inom kristna gemenskaper runtom i världen. Hur kristendom fungerar som grogrund för nationalism, med fältstudier i flera olika länder. Det blir ett internationellt arbetslag med olika specialiteter, antropologer, teologer, samhällsvetare och jag som är missionsvetare, berättar han samtidigt som han tar på sig jackan.

Sedan springer han till tåget för att åka hem till Finland.

TEXT: GISELA LINDBERG
FOTO: KENNET RUONA

Allmänbildad är bara förnamnet när det gäller Fredrik Farhadian, som tävlar i ett av Sveriges bästa quizzlag. På jobbet tävlar han med sig själv. Här handlar det om att digitalisera växter från universitetets herbarium – för att bevara en värld av växter till kommande generationer.

– Jag har hållit på i 16 år och jag tror att jag får uppleva att allt är digitaliserat innan jag går i pension, säger den 46-åriga museiassistenten på Biologiska museet.

Fredrik Farhadian med ett av växtarken som han digitaliserar.

Varje dag är en tävling för quizzande botanist

Under alla sina år på jobbet har Fredrik Farhadian börjat varje morgon med att hämta en rejäl trave stora pappersark med torkade växter i herbariet för att sedan under dagen föra in dem i en databas. Men han har inte tröttnat på rutinen.

– Nej, jag går till jobbet med iver varje morgon. Det är en ynnest att få arbeta med växter – varje växt är en unik individ och berättar sin historia, säger han och tillägger att det är en förträfflig arbetsplats.

NU ARBETAR HAN på Arkivcentrum Syd på Gastelyckan. I entrén möter ett resligt giraffskelett för i Biologiska museets regi arkiveras även djur – från insekter till uppstoppade björnar – från det gamla Zoologiska museet som stängde 2011 på Helgonabacken. Men för Fredrik Farhadian är det växter som gäller. Och att kalla honom resultatorienterad är en underdrift.

– Det är min läggning – jag gillar att göra saker som går att mäta och fascineras av siffror och resultat.

Det kan behövas då universitetets herba-

rium är ett av Sveriges största och består av två miljoner växter. Samlingen fortsätter att växa och blommor och växter strömmar in från olika delar av världen och har så gjort sedan senare delen av 1700-talet. Några få av växterna har Carl von Linné plockat och dokumenterat. Desto fler växtark är signerade av far och son Agardh. Hittills har Biologiska museet kommit lite mer än halvvägs med digitaliseringen och Fredrik Farhadian arbetar på så fort som möjligt.

– Jag är tävlingsmänniska och har skapat rekord för allt möjligt, och sedan försöker jag hela tiden slå dem – hur många växter jag kan digitalisera på en dag exempelvis...

Han tävlar också i quizz med sitt lag minst en gång i veckan. Utöver Fredrik Farhadian består laget av en kulturvetare, en naturvetare och en språkvetare, och de tillhör eliten i Sverige. En gång vann laget SM i quizz, fast då var han inte med, men Fredrik Farhadian hoppas att de kan vinna SM en gång till – det rekordet hade han gärna haft. Hans intresse för allt möjligt mellan himmel och jord och det faktum att han har ett minne som

suger åt sig som wettexduk, gör att många quizzare vill värva honom till sina lag.

– Min förmåga är nog att jag kommer ihåg nästan allt, detaljer och kuriosa fastnar liksom, säger han.

DET VAR LÄNGE SEDAN quizzandet var en lättsam afterwork-aktivitet för Fredrik Farhadian. Slappna av gör han däremot gärna tillsammans med vänner, gourmetmatlagning och vinprovningar.

– Jag har en förkärlek för flådiga middagar och har en vinkällare med över tusen vinflaskor, främst från Bordeaux. Så det är bara att gå ner och välja, säger han och tillägger att han aldrig har problem med presenter när han ska gå bort.

JENNY LOFRUP

FREDRIK FARHADIAN

AKTUELL: Tävlar i quizz på Bishops Arms den 15 december.

BOR: Lägenhet på Väster. Född i Lund och vill aldrig flytta – här finns vänner och att det är en lärdomsstad ger en alldeles speciell profil!

FAVORITVÄXT: Blåklocka, både namnet och blomman är vackra!

DRÖMRESEMÅL: Reser ofta till europeiska storstäder. Hoppas kunna ordna en gruppresa nästa år till världens äldsta vingård Schloss Vollrads.

Pedagogiken är hennes kall och Teaterhögskolan hennes hemvist sedan drygt fyrtio år. Nu ser hon slutet på sin yrkeskarriär och delar med sig av sina erfarenheter i boken ”Berättelsen om mitt liv i rörelse” – en arbetsbiografi signerad Barbara Wilczek Ekholm.

Ett liv i rörelse

Hon är dansaren som undervisat blivande skådespelare i dans och rörelse ända sedan Teaterhögskolan blev en del av Lunds universitet. Året var 1977 då hon som 23-åring kom från Statens Dansskola i Stockholm till Malmö för att undervisa skådespelare istället för dansare.

– Jag började med att se ett par teaterföreställningar på Intiman i Malmö. För att se vad som saknades. Och det var mycket...

Hon upplevde skådespelarnas kroppar som livlösa och stela – de visste inte var de hade sig själva i förhållande till de andra på scenen. Genom ett ständigt testande och experimenterande utvecklade hon sig egen rörelsemetod som går ut på att vara på rätt plats i rätt tid, att vara öppen och närvarande och känna sin kropp och sina tankar så väl att man kan släppa in och gestalta en annan person. Syftet med hennes metod har varit att vitalisera svensk teater.

– Och det har vi gjort. Vår skola har spelat så stor roll!

NÄR BARBARA WILCZEK EKHOLM talar om sitt arbete använder hon alltid vi. För det är just vi:et, menar hon, som är en stor del av hemligheten bakom Teaterhögskolans framgångar och även varför hon stannat kvar.

– Vi jobbar alltid i team, en röstpedagog, en för rörelse och en för scenframställning. Det blir så bra och är så roligt. Vi lärare konkurrerar aldrig, utan stöttar varandra. Vi är som en storfamilj, men utan det familjära, förklarar hon.

Barbara Wilczek Ekholm är stolt över att ha varit med om att vitalisera svensk teater.

FOTO: MAGNUS GÖRANSSON

Andra framgångsfaktorer är ett par nyckelpersoner i ledande ställning som dramatikern Staffan Göthe som först var rektor för skolan och sedan blev professor. Och den i sitt hemland omåttligt populära Radu

Penciulescu som ville komma från bort strålkastarljuset i Rumänien. Han var Teaterhögskolans ledare under många år på 80- och 90- talet och styrde bland annat upp pedagogiken med gemensamma kursplaner.

– Han var den störste teaterpedagogen jag någonsin arbetat med och han har betydtt så mycket för skolans utveckling, säger Barbara Wilczek Ekholm.

Hon säger sig vara en kugge i Teaterhögskolans kreativa hjul och sin bok beskriver hon som en hyllning till den konstnärliga pedagogiken.

HENNES EGEN pedagogiska ledstjärna är ”att förstå och respektera vars och ens individuella förhållande till sin unika kropp”. Hon tycker om att utmana och bli utmanad, men är inte vän av uppmaningen att man ska gå utanför sin bekvämlighetszon.

– Man kan stretcha den. Rätt mycket. Men man ska ha fast mark under fötterna, tycker hon. Och aldrig tvinga någon, eller sig själv, att göra något som känns för obekvämt.

En av Barbara Wilczek Ekhols viktigaste övningar är ”kontraktet” som ska fungera som ett pedagogiskt vaccin och bevara studenternas självkänsla och upplevelse av trygghet även i situationer som skulle kunna vara utmanande, kränkande eller utmatande.

– Det är en övning som hjälper skådespelaren att tryggt utvidga sin bekvämlighetszon utan att behöva gå utanför den, förklarar hon.

Barbara Wilczek Ekholm under en rörelselektion med skådespelarstudenter.

FOTO: NANNA NORE

Hon beskriver annars sina rörelseövningar som nära barndansen – hopp och lek, frejdigt och roligt. Så lite överraskande är det att en av hennes egna specialiteter är de strama medeltids- och barockdanserna. Men å andra sidan är en annan den fria dansen. Hon är också utbildad i Feldenkraismetoden som kan förklaras med att göra det omöjliga möjligt, det möjliga enkelt och det enkla behagligt.

VID MILLENNIESKIFTET gick Barbara Wilczek Ekholm delvis ur sina träningskläder och i prefektkavajen. Mellan 1999 och 2002 var hon Teaterhögskolans administrativa ledare och det var mycket som hände under den tiden. Hon såg till att forskningen fick en plats på skolan och den första doktorandtjänsten infördes. Hon var med och lade grunden till det fakultetsgemensamma forskningscentret Inter Arts Center, IAC, och även regit utbildningen tillkom under hennes tid. Då liksom nu handlade det mycket om lokaler

och de trånga lokalerna på Stora Nygatan mitt i stan byggdes om och Bryggeriteatern i Mazettikvarteret tillkom. Bryggeriteatern förenades senare, 2007, med Pralinhuset då skolan, som hon uttrycker det, flyttade ihop med sig själv.

– Alla nyheter och förändringar som jag lyckades genomföra som prefekt berodde på det fenomenala stödet jag hade av särskilt tre kvinnor: Maj-Louise Lindstrand, Helene Sveningsson och Åsa Vestergren. Knappt var en tanke formulerad i mitt huvud så var dessa tre redan igång med att bereda marken för genomförandet...

HON BEHÖLL sin rörelseundervisning på halvtid och var glad över att få komma tillbaka till den fullt ut efter prefektåren. Sin pedagogiska låga har hon hållit brinnande genom att vart fjärde år ta tjänstledigt för att utveckla sin pedagogik, ofta i form av en resa till ett annat land. Till vardags har hon också alltid ett chansmoment i sina

lektioner som hon testat på sina studenter.

I sin bok flätar hon samman sina reseminnen med tankar, historia, persongalleri och dagboksanteckningar från sina lektioner. Historia är särskilt viktigt för Barbara Wilczek Ekholm med polska föräldrar och en mamma som kom till Sverige med de vita bussarna. Sin bok ser hon som ett bidrag till Teaterhögskolans historia. Och som ett slags eget arbetstestamente.

– Jag ser den även som en viktig del av universitetets tredje uppgift, att dela med sig av sina erfarenheter och samverka med världen utanför, säger hon.

Boken "Berättelsen om mitt liv i rörelse" släpps i februari och till sommaren 2020 går Barbara Wilczek Ekholm i pension – och ska göra vadå?

– Jag har ingen aning, men är rätt säker på att när en dörr stängs så öppnas en annan med något nytt och spännande där bakom, säger hon.

MARIA LINDH

FÖRE: UrMAX från 1953. 1 265 kilo tung. Får plats på en lastpall. Upptar knappt en kvadratmeter.

EFTER: MAX IV från 2016. Den stora lagringsringens omkrets är 528 meter, ungefär som Colosseum i Rom. Upptar med alla byggnader cirka 50 000 kvadratmeter. FOTO: PERRY NORDENG

UrMAX har kommit hem

Den väger 1 265 kilo, närmar sig 70-strecket och ligger till grund för MAX IV. Efter att ha samlat damm i ett museimagasin visas nu universitetets första elektronaccelerator upp på LTH. Bakom utställningen ”UrMAX – Ljuset från Lund” står en grupp entusiaster som vill bevara vetenskapshistoriskt intressant forskningsutrustning för eftervärlden.

Med hjälp av en gaffeltruck lyfter Gert Persson, intendent på Malmö Museer, upp UrMAX på den väntande lastbilens flak.

Patrik Brorsson från RM Kranar ser till att acceleratorn surras fast ordentligt inför transporten till Lund.

Snöflingorna yrde genom Lund och januarikylan letade sig ända ner i Fysicums källare där kärnfysikdoktoranden Bengt Forkman drog på sig den vita labbrocken. Året var 1954 och det skulle dröja innan skyddsutrustning blev standard. Han gick till elverket och vred om ett reglage varpå institutionens nya elektronaccelerator startade med ett surrande ljud.

Kärnfysik var i ropet. Efter atombomberna över Hiroshima och Nagasaki studerades ämnet ingående vid en rad lärosäten runt om i världen, så även vid Lunds universitet. Efter en donation från en redarfamilj i Helsingborg kunde en utrangerad accelerator från KTH köpas in.

BENGT FORKMAN VAR DEN FÖRSTE kärnfysikern i Lund som skulle få använda maskinen i sin forskning. Den unge doktoranden kastade en blick mot kontrollrummet där hans assistent stod redo med termoserna med flytande kväve för att var femtonde minut kunna springa in och kyla ner acceleratoren. Därefter påbörjade Bengt Forkman sitt experiment som gick ut på att bestråla syrgas med röntgenstrålning.

– Under 50-talet använde jag och mina kollegor acceleratoren till epokgörande forskning inom både kärnfysik och medicinsk strålningsfysik. Men i mitten av 60-talet hade apparaten blivit omodern och ersattes

av acceleratoren LUSY, säger Bengt Forkman, idag professor emeritus i kärnfysik.

I samband med LUSY:s intåg på arenan påbörjade ursprungssacceleratoren sin resa mot vetenskapshistoriens malpåse. Skrotning övervägdes, men i sista stund räddades maskinen av Malmö Museer som 1968 införlivade den i sina samlingar. Medan museibesökare kunde betrakta den obsoleta klenoden UrMAX fortsatte Bengt Forkman sin kärnfysikforskning och blev senare en av initiativtagarna till MAX-lab, där han även var föreståndare under en tioårsperiod. Resten är elektronacceleratorhistoria. UrMAX:s arvtagare MAX IV – världens ljusstarkaste synkrotronanläggning – breder idag ut sig på Brunnsög.

Våren 2018 bildade Bengt Forkman en bevarandegrupp. Syftet var att lyfta fram utrustning som använts i banbrytande forskning inom naturvetenskap och teknik vid LU. Tack vare en donation från Thora Olssons stiftelse kunde Forkmans grupp väcka UrMAX ur sin slumner i Malmö Museers magasin där den stått sedan 2007.

EN RÅKALL NOVEMBERMORGON träffar LUM den lätt stressade utställningsproducenten Lotta Elmros bland bronsskulpturer och veteranmotorcyklar i den antikvariska depån. Det är hon som ska se till att den 1 265 kilo tunga acceleratoren kommer fram helskinnad till Lund.

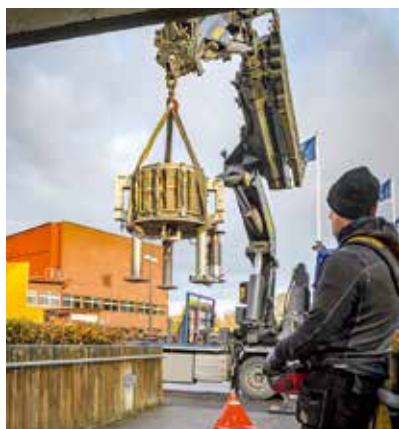
– Här är presentningen som vi ska täcka över acceleratoren med. Det hade varit så trist om det kom fågelskit på den under transporten, säger hon och ler.

NÅGRA MINUTER SENARE hissas den kompakta pjäsen upp med hjälp av en röd gaffeltruck och placeras på den väntande lastbilens flak. Efter att acceleratoren surrats fast ordentligt kan Lotta Elmros andas ut.

– Den här utställningen säger så mycket om den tekniska utvecklingen, men också om tidsandan på 60-talet. Allt präglades då av att man skulle kasta ut det gamla till förmån för det nya. Det var på vippen att UrMAX hamnade i skräpkammaren, säger hon. ►

UTSTÄLLNINGEN OM URMAX

Utställningen "UrMAX – Ljuset från Lund" visas på LTH Studiecetrum fram till den 20 maj 2020. Bakom utställningen står Lunds Tekniska Högskola, Malmö Museer, producenten Lotta Elmros och Bevarandegruppen vid Lunds universitet där Bengt Forkman, Lars Ivar Elding, Bertil R Persson, Lars Weber, Jan Pallon och Jesper Zimmerman ingår. Utställningen finansieras av Thora Olssons stiftelse.

Med största försiktighet hissar Patrik Brorsson ner den tunga maskinen.

Jonas Martinsson och Simon Ivesköld från Tunga Lyft baxar in acceleratoren i entrén.

Med hjälp av en temporär travers kommer UrMAX upp för trappan.

Kärnfysikern Bengt Forkman vid UrMAX när det begav sig, och vid invigningen av utställningen om UrMAX. FOTO: FYSISKA INSTITUTIONEN OCH KENNET RUONA

”Under 50-talet använde jag och mina kollegor acceleratorn till epokgörande forskning inom både kärnfysik och medicinsk strålningsfysik.”

Bertil R Persson från bevarandegruppen, till vänster, i samtal med Bengt Forkman.

Bent Schröder, professor emeritus i kärnfysik och länge verksam vid Max-lab, var en av talarna på vernissagen.

► Fem dagar senare smattrar kamerablixtarna på LTH. Studiecentrums foajé är fylld av besökare som har kommit för att beundra UrMAX. Bertil R Persson, professor emeritus i medicinsk strålningsfysik och sammankallande i bevarandegruppen, står länge och betraktar den primitiva acceleratorn.

– Jag drömmer om ett museum med vetenskapshistoriskt värdefull utrustning, gärna i anslutning till ett kommande science center. Det hade varit fantastiskt att ge dagens forskare en djupare förståelse för hur

allt startade en gång i tiden, säger Bertil R Persson.

Vid hans sida står Bengt Forkman. Den 89-åriga kärnfysikerns blick rör sig långsamt över acceleratorns karga kopparskal.

– Om den här lilla apparaten, som jag varit med mig i hjärtat genom hela livet, inte hade kommit till Lund så hade vi inte haft MAX IV idag. Det brukar jag tänka på när jag åker förbi Brunnsög och ser den gigantiska forskningsanläggningen, säger han.

TEXT: JOHAN JOELSSON
FOTO: KENNET RUONA

Carl-Göran Heidegren, professor i sociologi

Om man väljer att aldrig visa vem man är – vad händer då?

– Den som renodlar strategin att aldrig fullt ut visa vem man är hamnar i en livssituation där man hela tiden måste vara på sin vakt och alltid riskerar att avslöja sig genom ett ord eller en gest. Man är hänvisad till en intensiv självkontroll. Detta är ett mycket krävande sätt att leva.

Om man istället väljer att alltid visa vem man är – hur påverkar det livet?

– Då konfronterar man frågan: Vem är jag egentligen? Detta är en fråga som inte har något svar. Det finns inte någon inre jag-kärna som man kan ge ett autentiskt uttryck. Äkthet är i stället något som visar sig efter hand, som en konsekvens i livsföringen över tiden, som ett handlande förankrat i en uppsättning värderingar.

Vem tycker du ska läsa boken?

– Boken bör vara av intresse för alla som funderar på hur man egentligen förhåller sig till andra människor – och vem gör inte det?

CARL-GÖRAN HEIDEGREN

Livsmöjligheter

(Bokförlaget Augusti)

Om ungdomsupplopp i Stockholm

MARTIN ERICSSON OCH ANDRÉS BRINK PINTO

Den bråkiga staden

(Stockholmia förlag)

Efter andra världskriget följde en period av lugn och samförstånd i Sverige. Ändå skakades Stockholm av en rad våldsamma och till synes opolitiska ungdomsupplopp mellan 1948 och 1987. Med hjälp av polisens arkiv tecknar författarna, som är historiker, en bild av hur polis och ungdomar agerade och vad

som ledde till de dramatiska konflikterna om Stockholms centrum. Vi får även följa hur den förbryllade vuxenvärlden reagerade. Ungdomarna ställde inte några tydliga krav, men trots det ledde upploppen till satsningar på lokaler och aktiviteter för att skapa en meningsfull fritid för ungdomar.

KENT SJÖSTRÖM

Rökarens blick – skådespelarens Brecht

(Spleen Nordic Publishing Co)

”Ni vet att hållningen när man röker är mycket bekväm när man betraktar något. Man lutar sig tillbaka, gör sina reflektioner, sitter där avspänd, avnjuter allt från ett skyddat hörn och tillhör bara till hälften det som pågår runtomkring.” Denna essäsamling prövar den eftertänksamma och njutningsfulla hållning som teaterförnyaren Bertolt Brecht (1898–1956) hade och som han använde till att ifrågasätta och förändra skådespelarnas gestaltningstradition på scen. Författaren är docent vid Teaterhögskolan i Malmö.

CARSTEN JENSEN

35 hypoteser om et liv uden fejltagelser – en antihåndbog

(Humanistiska och teologiska fakulteterna, LU)

Den tunna lilla boken består av den kände danske författaren Carsten Jensens uppfordrande tankar runt angelägna frågor och fungerar fint att läsa gemensamt och diskutera. Ett exempel på hypotes, nummer tre i boken: ”Blir man klokare av sina misstag? Eller mister man bara självtilliten? Det finns också en tredje möjlighet. Man blir en självbedragare. Man förnekar äganderätten till sina egna misstag. Man frikänner sig själv. Det var inte jag. Det var inte mitt fel. Det var de andra. Och så öppnar sig dörren till en av tidens attraktiva identiteter: som offer.” Boken skrevs ursprungligen som en föreläsning som Carsten Jensen höll i samband med Humanist- och teologdagarna 2019 då han mottog årets Rausingpris.

Centralamerikanska sockerarbetare jobbar i 35–40-gradig hetta på fält som har bränts före skörden. Det hårda arbetet i värmen har visat sig kunna ge allvarliga njurskador. FOTO: ED KASHI / VII

Nya rön kan bespara sockerarbetare njursjukdom

KLINISK KEMI. En grupp kliniska kemister vid LU är med i en studie som nu ytterligare stärker kopplingen mellan njursjukdom och hårt arbete i hetta. Resultaten kan rädda många sockerarbetare från svår njursjukdom.

Studien har gjorts på sockerarbetare i Nicaragua och överläkare Ulf Ekström tycker att de nya fynden är intressanta.

I Europa drabbar kronisk njursjukdom oftast äldre, och är kopplad till diabetes, övervikt och högt blodtryck. Men i varmare länder finns en variant av sjukdomen som drabbar människor mitt i livet – män som sliter med hårt kroppsarbete i stekande sol.

– Det är så många som dör i den här sjukdomen att det verkligen känns viktigt att få kunskap om vad sjukdomen beror på, säger Ulf Ekström.

Den vanliga typen av sjukdomen kallas kronisk njursjukdom, Chronic Kidney Disease. Den tropiska varianten har fått namnet "CKDu", där u-et står för "undetermined etiology", oklar orsak. Det är en grym sjukdom eftersom den slår ut yngre och i övrigt friska män. De får allt större problem med njurarna, blir oförmögna att arbeta och försörja sina familjer, och en del dör redan vid 45–50 års ålder.

LUM har tidigare (nr 4/2017) skrivit om hur arbetsmedicinaren Kristina Jakobsson och en grupp kliniska kemister i Lund deltagit i det forskningsmässiga detektivarbete som försökt spåra grunden till sjukdomen. Hon forskar nu vid Göteborgs universitet, men de kliniska kemisterna är kvar i Lund. I ett samarbete som omfattar Lund, Göteborg, Karolinska Institutet samt forskare i USA, Storbritannien och Centralamerika har de nyligen publicerat en forskningsartikel i

den erkända tidningen Occupational & Environmental Medicine. Artikeln handlar om sockerarbetare i Nicaragua.

– Vi kunde visa att de arbetare som hade de hårdaste arbetsuppgifterna också fick mer njurskador under sockersköörden. I studien visade det sig att de som högg sockerörren hade större risk för njurskador än de som till exempel var ute för att reparera bevattningsrör, säger överläkare Ulf Ekström.

FYNDEN ÄR INTRESSANTA, eftersom de stärker teorin om en koppling mellan njursjukdom och hårt arbete i hetta, ibland med dålig vätsketillförsel. Andra faktorer, som miljögifter och infektioner som tidigare föreslagits som möjliga orsaker, ses idag som mindre troliga. De skulle ju ha drabbat alla arbetare lika mycket, inte bara vissa grupper.

Den tropiska njursjukdomen har visat sig finnas i flera delar av världen. Indien och

Sri Lanka har egna forskningsprojekt igång, och rapporter om njurskador har kommit även från Egypten, Thailand och Brasilien. Kanske har sjukdomen funnits länge, men blivit vanligare när dagens industriella odlingar av socker och ris gjort arbetet hårdare samtidigt som klimatet blivit hetare.

De kliniska kemisterna i Lund kom in i arbetet mest av en slump.

– Jag hade sällskap med Kristina Jakobson på en tågresa från Danmark, och hon frågade om vi ville hjälpa till. Och inom klinisk kemi i Lund har vi länge arbetat just med diagnostik av njursjukdomar, så det passade bra, säger lektor Magnus Abrahamson.

Han och specialistläkaren Jenny Apelqvist, vars avhandlingsarbete till största delen handlar om den tropiska njursjukdomen, har själva varit i Chichigalpa i Nicaragua. Där deltog de i insamlingen av prover från arbetarna före skörden av sockerrör. Dessa bränns före skörden, så sockerrörshuggarna blir svarta av sot när de huggar av de hårda rören med machete och sedan samlar ihop dem i knippor.

I Chichigalpa, som ligger nära det stora sockerbruket San Antonio, finns inte många alternativ till slitet på sockerfältet. Trots att risken för njurskador är välkänd fortsätter därför männen att arbeta på sockerfälten.

Sockerbrukets ägare har försökt minska riskerna genom att sätta ut tält som ger skugga under pauserna, och ge männen god tillgång till vätska. Det hjälpte för de lantarbetare som inte hade de tyngsta uppgifterna, men inte för huggarna.

– Därför diskuterar man nu ytterligare åtgärder. Kanske fler och längre pauser, bättre tillgång till skuggtält och mer ergonomiskt utformade machetes? säger Ulf Ekström.

En fördel är att de pauser som införts inte verkar minska produktiviteten. Om detta stämmer i längden, så betyder det att en satsning på arbetarnas hälsa inte påverkar företagets ekonomi negativt.

NÄTVERKET LA ISLA, som har sin grund i en ideell hjälporganisation, strävar nu vidare med att göra fynden från forskningsprojektet i Nicaragua kända i hela Centralamerika. Man försöker också få stora internationella sockerköpare inom t.ex. livsmedelsindustrin att ställa krav på hållbart producerat socker. En tredje väg är att få regeringarna att införa arbetsmiljölagar som sätter gränser för tungt arbete utomhus i höga temperaturer.

För de kliniska kemisterna i Lund har det centralamerikanska projektet varit ett intressant sidospår.

– När det gäller njursjukdomar, så brukar vi ju bara arbeta med svenska patienter och den vanliga varianten av CKD. Men i en internationell värld behöver man lyfta blicken också till andra världsdelar, menar Magnus Abrahamson.

– Och nu när jordens genomsnittstemperaturer går upp, så kommer hårt arbete i hetta att bli ett problem på allt fler ställen. Analysdelen av projektet i Nicaragua är snart avslutad för vår del, men vi är fortsatt engagerade och är gärna med i andra liknande sammanhang i framtiden, säger Ulf Ekström.

INGELA BJÖRCK

Fritt fram för Open Access

OPEN ACCESS. Ett nytt avtal med det vetenskapliga förlaget Elsevier har förhandlats fram. Avtalet innebär att forskarna och studenterna vid LU återigen kan läsa de drygt 2.000 vetenskapliga tidskrifterna från Elsevier, Cell Press och alla rena OA-tidskrifter. Avtalet innebär också att man får publicera sig Open Access utan extra kostnad i förlagets tidskrifter. Även de tidskrifter som publicerats under den period då LU inte har något avtal med Elsevier (från och med juni 2018) är tillgängliga för läsning igen. Fri Open Access-publicering i de tidskrifter som ingår i avtalet gäller från och med 1 januari 2020.

Växter kan lukta sig till skadeangrepp

BIOLOGI. Växter kan "lukta" sig till ett förestående angrepp av skadeinsekter genom de doftämnen som honan utsöndrar för att locka till sig hanar då hon ska lägga ägg. Doftämnena, sexualferomonerna, lockar emellertid inte bara till sig hanar, de fungerar även som en effektiv varningssignal för växterna vars försvarssystem går igång och dödar en stor del av skadegörarnas ägg. Resultaten kan på sikt rädda stora värden i skogen och i lantbruks- och trädgårdssektorn, konstaterar forskarna vid Lunds universitet, Freie Universität i Berlin och Global Ecology Unit CREAL i Barcelona.

Medicinare och tekniker går samman om bröstcancer

MEDICIN/TEKNIK. Emma Niméus vid Medicinska fakulteten och Thomas Laurell vid LTH, vill genom en speciell metod försöka separera olika typer av celler – utifrån storlek, täthet och styvhet – ur tumörvävnad från bröstcancerpatienter. Förhoppningen är att mer kunskap om cellernas olika egenskaper ska bidra till bättre målstyrda behandlingar.

Sockerrörsarbetare i Nicaragua söker arbete inför säsongen och Ulf Ekström och hans kollegor tar prover på och intervjuar de som vill delta i forskningsprojektet. På bilden ses även den amerikanska projektledaren Ilana Weiss och personal från Nicaragua.

Vad motiverar dig på jobbet?

MOTIVATION. Drivs du av att prestera, ha goda relationer eller makt att påverka? Inom organisationspsykologin har man under mer än ett halvt sekel letat efter nyckeln till mer motiverade medarbetare och efter hand kunnat enas om några robusta forskningsrön som LUM sammanfattar en del av här.

Vad som motiverar oss beror både på vilka vi är, och hur vi påverkas av organisationsklimatet och personer runt oss. En lång rad teorier har presenterats och diskuterats – från Maslows behovstrappa till McClellands prestationsbehovsteori. Trots att det inte finns några enkla metoder för ökad motivation, så har sextio års forskning destillerat fram några hållbara rön.

ATT HA TYDLIGA MÅL och få feedback på prestation är två viktiga och väl beforskade faktorer. Målen ska vara begripliga och så konkreta som möjligt. Det ska vara tydligt vad som förväntas, medarbetaren ska veta när hen har gjort ett bra jobb. Att få uppskattning för sina ansträngningar och konstruktiv feedback på prestation regelbundet är också basalt för motivation.

Att få arbeta med helheter, att skapa något från ax till limpa, är mer motiverande än att få jobba med ett steg i en längre process. Troligtvis ger delaktighet i större sammanhang en upplevelse av större meningsfullhet – och mer varierade arbetsuppgifter.

Att åtgärda upplevda orättvisor är viktigt – de sänker motivationen rejält bland kollegor.

MOTIVATION är något individuellt. Enligt den amerikanske psykologen David McClellands teori styrs motivation främst av ett av tre olika behov: prestation, makt eller samhörighet. Vilket behov som dominerar vår motivation handlar om kulturell bakgrund

Vad som motiverar den ene är inte alltid lika angeläget för den andre. För vissa är det viktigast att känna samhörighet på arbetsplatsen. FOTO: SHUTTERSTOCK

och livserfarenhet och verkar vara ett stabilt personlighetsdrag. Som arbetsgivare blir det viktigt att ta reda på vad som driver olika medarbetare för att – i den mån det är möjligt – ge rätt sorts belöningar.

De som främst drivs av prestation, att åstadkomma resultat, vill ha svåra och utmanande uppgifter. De söker framgång och vill få mycket feedback på sitt arbete. De gillar att arbeta ensamma eller med andra högpresterare. McClelland trodde att dessa personer blev de bästa ledarna, även om det fanns en risk att de begärde för mycket av sin personal i tron att alla andra var lika prestationsinriktade. En belöning kan vara att få större och svårare uppgifter och kompetensutbildning för att klara av dem.

Att motiveras av makt är typiskt för människor som trivs med att ta stort ansvar och som vill påverka, organisera och styra

andra. De gillar konkurrens och vill belönas med större befogenheter och status, gärna i form av en högre position. Men även om de ofta söker sig till chefsjobb finns risken att de inte är tillräckligt flexibla och lyhörda för att fungera som ledare.

BEHOVET AV SAMHÖRIGHET betyder att personen drivs av att skapa förtroendefulla relationer och vara omtyckta. De anpassar sig till gruppen och vill hellre samarbeta än konkurrera. Belöning för dem kan vara att få utveckla goda samarbeten i något projekt. McClelland trodde att ett starkt behov av gemenskap underminerade beslutsfattande och ett objektivt tänkande hos chefer. De som motiveras av gemenskap vill inte sticka ut, att till exempel hyllas av chefen inför gruppen kan snarare vara obehagligt än belönande.

JENNY LOFTRUP

Forskaren Anne Duplouy skriver om att undervisa och forska i Afrika och vill uppmuntra fler till att samarbeta med afrikanska universitet – för Afrikas skull, men också för att nå viktiga vetenskapliga framsteg.

Mycket att vinna på samarbete med de vassaste hjärnorna i Afrika

Jag vill uppmuntra mina kolleger från Sverige, Europa och hela världen, som tror att deras forskning skulle kunna dra nytta av att baseras i Afrika, till att kontakta lokala forskare för att utveckla undervisningsmöjligheter och internationella samarbeten och ta del i att bygga upp den lokala vetenskapliga gemenskapen. För mig var det möjligt att göra det i den biologiska forskningens framkant, från fält till laboratorium.

Mitt senaste besök i Yaoundé i Kamerun, fick mig att uppskatta hur privilegierad jag är som har fått en hög utbildning och haft möjligheten att forska vid universitet med faciliteter med hög standard. Jag anlände till Kamerun med den naiva idén att inte alla slags faciliteter skulle finnas på plats, men att några av de faciliteter som jag använder till vardags i mitt arbete skulle vara tillgängliga på samma sätt i detta afrikanska land. Men så var inte fallet, och därför var vi tvungna att se över och ändra planerna för mitt arbete under besöket och de framtida forskningssamarbetena med lokala partners.

EN AV HUVUDLINJERNA i forskningen i min grupp är att undersöka de faktorer som påverkar värd-symbiont-interaktioner, till exempel klimatvariabler eller konkurrenser. För den här typen av arbete behöver vi burar för uppfödning av insektsvärdarna och ett enklare molekylärlaboratorium. Ett sådant laboratorium fanns inte tillgängligt vid University of Yaoundé 1. Trots deras uppenbara förståelse för teorierna om molekylärbiologi hade ingen av de tjugo studenterna som deltog i min workshop om insektsymbios i Yaoundé någonsin drivit en PCR, än mindre gjort en DNA-extraktion, två grundläggande molekylära metoder som erbjuds studenter vid både Lund och Helsingfors universitet, där jag för närvarande arbetar.

Länder som Kamerun behöver investera mer i forskning och

högre utbildning. För närvarande är lokal infrastruktur av internationell standard sällsynta och bara tillgängliga för få, även om Kamerun har en mycket stor biodiversitet, och borde kunna ligga i framkant när det gäller biologisk, fysiologisk och mikrobiologisk forskning runt tropiska djur och växter. Utveckling av forskningsfaciliteter i allmänhet och molekylärbiologisk forskning i synnerhet, skulle stötta samarbeten med forskare från hela världen, och skapa möjligheter till utbyten för studenter, lärare, kunskap och kompetens. Kameruns studenter skulle kunna skaffa sig den kompetens som krävs för att komma ifråga för internationella stipendier och längre fram föra kunskapen vidare till egna studenter.

”Afrika är den kontinent som uppvisar den snabbast växande vetenskapliga produktionen.”

MYCKET ÅTERSTÅR ATT GÖRA – samtidigt som förändringar pågår i hela Afrika. Den begränsade tillgången på grundläggande infrastruktur försvårar arbetet för våra afrikanska kolleger, men forskarsamhället i dessa länder är också ivrigt och ambitiöst, och arbetar hårt tillsammans med studenterna för att förbättra högre utbildning och forskning. Som en följd av detta är Afrika den kontinent som uppvisar den snabbast växande vetenskapliga produktionen. Sedan 2012 har antalet afrikanska författare till vetenskapliga artiklar ökat med 43% (Duermeijer m.fl. 2018).

Vi skulle alla vinna på att samarbeta med de vassaste hjärnorna i Afrika, något som skulle kunna resultera i vetenskapliga framsteg som skulle kunna stötta samhällen i hela världen, särskilt när det gäller klimatförändringar, biologisk mångfald, fattigdom, rent vatten och hälsa.

ANNE DUPLOUY
FORSKARE I BIODIVERSITET

FOTNOT: Anne Duplouys vistelse i Kamerun finansierades med anslag från Knut och Alice Wallenbergs stiftelse och ett individuellt Marie Curie-stipendium.

Universitetsfruarnas historia väntar fortfarande på att bli skriven

Mycket är fortfarande dunkelt kring sammanslutningen Universitetsfruarna vid Lunds universitet – vad de gjorde, vem de var och hur länge de verkade.

Gunnel Holm hittade spår av fruarnas verksamhet bland sin mammas efterlämnade papper från 1960-talet och blev nyfiken. En del ny kunskap om professors- och lärarfruars nätverk från förr har hon fått fram och delar med sig av till LUM:s läsare.

ILUM nr 3 i år efterlyste jag uppgifter om Universitetsfruarna, som under Rectrix och dekanfruarnas ledning bedrev ett slags föreningsverksamhet med föredrag och visningar med eftersitsar, i alla fall under 60-talet. Det tycks behövas mer ingående grävande för att få fram eventuella fler konkreta spår av verksamheten än de två inbjudningskort och det tidningsklipp jag hittade bland min mammas papper, men några reaktioner har jag fått.

GUNILLA DAHLBERG, lektor på Litteraturvetenskapliga institutionen, berättar om att det vid Göteborgs högskola fanns en sammanslutning som hette Högskolans damer (1954 omdöpt till Universitetets damer). Deras uppgift var bland annat att ta hand om nytillkomna hustrur till de akademiska lärarna, och hennes mamma blev väl omhändertagen när Gunillas far tillträdde en professur 1951. Men Gunilla berättar också om läsecirklar, utflykter och eventuellt välgörenhet, även om hennes egen mamma var en arbetande sjuksköterska som kanske inte hade mycket tid att umgås i kretsen av lärarfruar. En mycket aktiv person var Karin Ahldén, hustru till germanistprofessorn Tage Ahldén, som kom tillbaka till Lund från Göteborg 1954. Som dekanhustru står Karin Ahldén bland undertecknarna till inbjudan 1960. Hon kan ha tagit med sig idén från Göteborg.

Lars Rydbeck från CTR berättar i sin tur om tidig, informell organisering bland professorskorna baserad på vänskapsbanden mellan deras professorsmän. Han tipsar om Solveig Landquists minnesbok *Den goda viljan. Mitt liv med John Landquist*. John Landquist var professor i Lund 1936–46. I boken beskrivs det mycket intensiva umgängesliv som många av professorsparen utövade och som inbegrep kända namn som Werins, Josephsons, Holmbergs, Gjerstads, Holms (Pelle med *Bevingade ord*) och Olivecronas. Den som stod i centrum var Algot Werins hustru Ada. Det intensiva umgänget fortsatte under somrarna. De flesta hade sommarhus i Nordvästskåne och på Bjärehalvön, men långväga gäster kunde övernatta i Werinarnas slottsliknande sommarvilla. I en vänbok i samband med Landquists 80-årsdag kan man också läsa om detta umgänge. Men det var ju ett privat, socialt umgänge, och delvis exkluderande, inte inkluderande.

MYCKET ÄR ALLTSÅ fortfarande dunkelt när det gäller vad Universitetsfruarna i Lund faktiskt gjorde och hur länge verksamheten varade. Men Ingegerd Göransson, som så småningom blev jämställdhetsdirektör vid Lunds universitet, berättar att hon blev inbjuden att tala om den satsning på att rekrytera flickor till LTH som hon var delaktig i som den första studiekurator som anställdes

inom en universitetsorganisation. Hon anställdes 1968 och något formellt jämställdhetsarbete hade inte kommit igång, men fokus var ändå mycket på hur man skulle stimulera tjejer till teknikstudier. Ingegerd berättar att det fanns en utbildning på maskinteknik med en enda kvinna bland de totalt 126 studenterna. Det var först 1969 som LTH blev en del av Lunds universitet. Samtidigt etablerades en studievägledarorganisation inom universitetet, och Ingegerds arbete kopplades dit, även om hon hade kvar sina arbetsuppgifter och titeln studiekurator. Det kan ha varit det nytillkomna LTH som gjorde Universitetsfruarna intresserade. Ingegerd tror att det var under tidigt 70-tal hon framträdde där, och hon minns att Ebba Lyttkens fanns bland damerna. Hennes man, religionsfilosofen Hampus Lyttkens, blev universitetets prorektor 1970.

PARALLELL VERKSAMHET för damer med etablerade makar är en intressant företeelse som speglar samhällsutvecklingen. Inner Wheel grundades som en parallellorganisation till Rotary cirka 70 år innan kvinnor kunde väljas in i egen rätt. En Rotarymake var väl inget krav, men säkerligen vanligt förekommande. Damprogram var också länge etablerat vid konferenser. Så småningom började medföljande män dyka upp på dessa program. Kungliga Fysiografiska Sällskapet har än idag en verksamhet för damer, fruar till fysiografmedlemmar (och någon som är med i båda).

Fortfarande väntar emellertid Universitetsfruarnas historia på att bli skriven, en verksamhet från en svunnen epok med kvinnohistoriskt och även universitetssocialhistoriskt intresse.

GUNNEL HOLM

(DOTTER TILL GÖSTA OCH BERTA HOLM)

KANSLICHEF VID HT-FAKULTETERNA

12–20 DECEMBER Utställning. "Maria Sklodowska-Curie. A Polish in Paris" skildrar den banbrytande forskarens liv och verk. Naturvetenskapliga fakultetens foajé, Sölvegatan 27, Lund.

13 DECEMBER Föreläsning, "Commemorating incongruity: The Israeli Hall of Independence" presented by Vered Vinitzky-Serussi. Kl 16.15–18.00 LUX, C121, Helgonavägen 3, Lund.

13 DECEMBER Studenternas Lucia-konsert. Årets vackraste ljushögtid firas med en härligt storslagen, traditionell Lucia-konsert med studentkör i Lund. Tre konserttillfällen, 17.30, 19.00 och 20.30 i universitetshusets aula, Lund. Entré 140 kr, student/pensionär/barn 100 kr. Biljettköp: www.ticketmaster.se/ Kontakt sofia.rydberg@odeum.lu.se

13 DECEMBER Musikhögskolans julkonsert. Stämningsfull julmusik med stor kör, kammarkör, symfoniorkester, ensembler och solister under ledning av Mats Paulson. Biljetter finns till försäljning på bokhandeln Arken. Kl 19.00 i Lunds domkyrka.

14 DECEMBER Julkonsert med Lunds universitets brassband. Kl 16.00–17.30, Maria Magdalena kyrka, Flygelvägen 1, Lund. Kontakt: sofia.rydberg@odeum.lu.se

14–15 DECEMBER Luft- och vatten-show i Vattenhallen. Upplev spännande och interaktiva experiment och shower i Vattenhallen. Kl 12.00–17.00, John Ericssons väg 1, Lund.

15 DECEMBER Familjesöndag på Skissernas museum. Kl 12.00–15.00, Finnigatan 2, Lund.

17 DECEMBER Seminarium. Brown bag seminar: "How to break silos with standards and fiber optical networks in the real estate industry", Jonas Birgersson. Kl 12.00–13.00 E-huset, E-1426, Ole Römers väg 3, Lund.

20 DECEMBER Seminarium. Forskning på gång – "Sisters in Deen: The female specific attractions of salafi-jihadism as a gendered counterculture". Kl 12.00–12.30 Sociologiska institutionen, G335, 3:e vån, Sandgatan 11, Lund.

20–21 DECEMBER Konsert i universitetets aula och i Lunds domkyrka. Palaestra vokalensemble gör ett unikt samarbete med Katedralkören och Sankt Laurentii Kammarkör och förvandlar Johann Sebastian Bachs Juloratorium till en julsaga för hela familjen. Kantat 1–3 den 20 december kl 19.30 i universitetets aula. Familjekonsert den 21 december kl 10.00 i Lunds domkyrka och kantat 4–6 den 21 december kl 17.00 i Lunds domkyrka. Entré på kvällskonserterna: 140 kr, student/pensionär/barn 100 kr. Kombibiljett för båda konserterna: 200 kr, student/pensionär/barn 140 kr. Familjekonserten: Fri entré (krävs ingen biljett) Biljetter finns att köpa på Biljettbyrån, Bangatan 1, 046-13 14 15, www.ticketmaster.se eller i entrén en timme före konsertstart. Kontakt: sofia.rydberg@odeum.lu.se

27 DECEMBER–5 JANUARI Jullov-öppet i Vattenhallen. Se www.vattenhallen.lth.se

hallen.lth.se

16 JANUARI Seminarium. "Kan naturen ha rättigheter?" Forskarskolan Agenda 2030 samarrangerar utställningen "Sensing nature from within". Kl 15.00–18.00, Moderna Museet Malmö, Ola Billgrens plats 2–4, Malmö.

29 JANUARI Seminarium, AI Lund fika-till-fika workshop om AI i offentlig sektor. Var befinner sig den offentliga sektorn när det gäller artificiell intelligens? Hur kan vi förstå både utmaningar och möjligheter på både kommunal som nationell nivå? Kl 9.30–15.30 i Lund. Anmälan: ai.lu.se/events/anmalan-2020-01-29/ Kontakt jonas.wisbrant@cs.lth.se

disputationer.

För kommande disputationer vid Lunds universitet, se www.lu.se/lup/disputations

PROTOTYPVERKSTADEN
Ditt förstahandsval när det gäller prototyper...
Your first choice when it comes to prototypes...

MEDICON VILLAGE

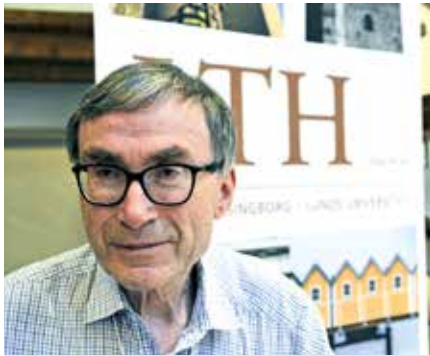

Mon–Thurs: 8–17, Fri: 8–16
Medicon Village, Building 401
046-590 15 10, 072-505 15 10

Foreman/Verkmästare: Mats Grip
Instrument Maker/Instrumentmakare: Jan-Erik Falck
Manufacturing/Tillverkning • Service
Restoration/Reparation • Electronics • Laboratory Glass

Utgivningsplan LUM våren 2020

Nr	Manusstopp	Utkommer
LUM 1	27 januari	13 februari
LUM 2	13 mars	2 april
LUM 3	8 maj	29 maj

Lars Göran Larsson. FOTO: JONAS ANDERSSON

Trettio år av ingenjörer i Helsingborg

Ingenjörshögskolan i Helsingborg firar trettio år. Den startade som en tvåårig mellaningenjörsutbildning men blev snart treårig. Teknikern Lars Göran Larsson är den enda som varit med från början.

– Jag började som tekniker på Tycho Brahe-skolan i Helsingborg redan 1979. Tio år senare startade LTH sin utbildning i kemiteknik här och då började jag som institutionstekniker vid Ingenjörshögskolan, berättar han.

I början av 1990-talet kom det till fler utbildningar och LTH flyttade senare verksamheten till Clemensskolan.

– Det var jättefina renoverade lokaler och vi hade 60 nya datorer med internet som var nytt då, minns han.

År 2000 stod nuvarande Campus Helsingborg färdigt, men högskoleingenjörsutbildningen fick vänta ytterligare ett år innan flyttlasset gick dit. Idag finns följande program: byggteknik med arkitektur, järnvägsteknik, väg- och trafikteknik, elektroteknik med automation, tekniskt basår samt mastersprogrammet "Energy-efficient and Environmental Building Design".

Medalj och priser från Fysiografen

Roséns Linnémedalj i botanik får **Lars Olof Björn**, professor emeritus i botanik. Roséns Linnépris i zoologi på 560.000 kronor vardera får professorerna **Staffan Bensch** och **Susanne Åkeson** (zoologisk ekologi). Göran Linds pris på 50 000 kronor går till **Mattias Borg**, biträdande universitetslektor vid NanoLund.

Först ut att få pris till Einar Hansens minne

Hanne Sanders, professor i historia, blev den första mottagaren av Allhemsstiftelsens pris till Einar Hansens minne som ska främja undervisning och forskning i Öresundsregionen. Hanne Sanders har varit ordförande för Centrum för Öresundsstudier och startade den bokserie som fortfarande ges ut av centrumet. Prissumman är 250 000 kronor.

Hanne Sanders.

Oskar Hansson. FOTO: KENNET RUONA

Högt citerad medicinare

Minnesforskare **Oskar Hansson**, professor i neurologi, kvalar in på 2019 års lista över högt citerade forskare som Web of Science årligen sammanställer. Listan innehåller mer än 6000 forskare från hela världen och nästan hälften av dem är från USA, därefter Kina och Storbritannien på tredje plats. På listan finns sedan tidigare också lundakollegan **Benjamin Smith**, professor vid Institutionen för naturgeografi och ekosystemvetenskap.

Thomas Lunderquist, Lars Mogensen och Anette Warring.

FOTO: MARTIN MAGTORN, EMMA LARSSON

Två journalister och en historiker hedras

Journalisterna **Thomas Lunderquist** och **Lars Mogensen**, producent respektive programledare för radioprogrammet Filosofiska rummet, och **Anette Warring**, professor i historia

vid Roskilde universitet, har utsetts till hedersdoktorer vid Humanistiska fakulteten. De promoveras tillsammans med övriga doktorer vid doktorspromotionen den 29 maj 2020.

Hyllade administratörer

Forskningshandläggare **Sophie Hydén Picasso** och studie-rektor **Lena Rolén** är 2020 års administrativa pristagare och belönas av rektor för utmärkta administrativa insatser av innovativ karaktär. De får vardera 15 000 kronor för egen kompetensutveckling och diplom som delas ut på universitetets årshögtid i januari. Sophie Hydén Picasso arbetar på Sektionen Forskning, samverkan och innovation och får priset bl. a. för att ha utvecklat ett program för att stödja forskare som söker ERC-anslag. Lena Rolén arbetar på Institutionen för strategisk kommunikation i Helsingborg. Hon får priset för att hon är initiativrik och drivande på ett sätt som går långt utöver det vanliga och för att ha drivit utvecklingen av institutionens internationella masterprogram

Sophie Hydén Picasso.

Lena Rolén.

Tre blir Wallenberg Academy Fellows 2019

Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse har utsett 29 nya Wallenberg Academy Fellows. Tre av dem kommer från Lund: **Jan Marcus Dahlström** (matematisk fysik), **Vladislava Stouanova** (juridik) och **Per Anders Rudling** (historia). Det femåriga anslaget ger de unga forskarna möjligheter att göra viktiga vetenskapliga genombrott genom långsiktig forskningsfinansiering.

Branschpris till tonsättare

Branschorganisationen Musikförläggarna delar årligen ut pris som syftar till att lyfta fram årets mest framstående inom olika genrer som t.ex. kompositör, textförfattare och låt.

Staffan Storm.

Inom konstmusiken finns två priser – stor ensemble/opera och liten ensemble/kammarmusik och det är det senare som **Staffan Storm** fått för 2019. Han är tonsättare och lektor i musikteori och komposition vid Musikhögskolan i Malmö.

Tania Ramos Morena med Marie Curie.

Marie Curie hedras vid Wings årsmöte

Vad krävs för att kvinnor ska nå den akademiska toppnivån frågade sig medlemmarna i det kvinnliga forskarnätverket Wings inför sitt årsmöte. Vilken förebild kunde vara bättre att uppmärksamma än fysikern Marie Curie som fick nobelpriset två gånger? Nu finns hennes liv i text och bild i en utställning i foajén på Astronomihuset.

Det är Wings-ledamoten Tania Ramos Morena, till vardags forskare vid Stamcellscentrum, som sett till att utställningen kommit till Lund från sin ursprungliga plats på Institut Curie i Paris.

– Den har varit runt på 116 platser i världen, berättar Tania Ramos Morena.

Utställningen i Lund öppnades den 28 november i samband med Wings årsmöte. Till invigningen kom Marie Curies barnbarn, professor Pierre Joilot-Curie, och höll ett föredrag om sin mormor.

Utställning pågår i första hand december ut men Tania Ramos Moreno hoppas på en förlängning i januari.

Bäst i Sverige på att snabbförklara sin forskning

Keivan Javanshiri, forskare på neuropatologen och AT-läkare, vann den nationella finalen i årets Forskar Grand Prix, som går ut på att på ett fängslande sätt förklara sin forskning på fyra minuter. Han använde sig av två fikusväxter som fick illustrera hjärnor när han förklarade vad som kan orsaka demens. Enligt Keivan Javanshiri är nästa steg att försöka förstå varför vi får Alzheimers sjukdom för att i framtiden försöka bota den.

Hallå Cecilia Cassinger...

... docent i strategisk kommunikation, vars forskargrupp nyligen organiserade en konferens om hur stadskärnor kan bli tryggare och attraktivare. Skjutningar, terroråd och sprängningar är oförutsägbara händelser – men det finns saker som en stad kan kommunicera som gör att centrum upplevs som tryggare.

När känner vi oss otrygga i centrum?

– När platsen känns övergiven och som att ingen bryr sig om den. Det är vanligt att tala om "broken window-syndromet" som handlar om att snabbt åtgärda sådant som är trasigt på platsen – t.ex. laga spruckna fönsterrutor, måla fasader, ta bort klotter och plocka skräp. Tomma och stängda butikslokaler, neddragna jalousier och få människor i omlopp får oss också att känna otrygghet.

Får fler poliser och övervakningskameror oss att känna oss tryggare?

– Resultaten från vår studie med besökare i tio svenska städer visar tvetydiga resultat. Å ena sidan finns en grupp – främst i mindre städer – som upplever att sådana åtgärder ökar tryggheten. Å andra sidan finns en grupp – främst i de större städerna – som inte upplever att det är så. Tidigare forskning visar att fler poliser och mer övervakning kan öka känslan av otrygghet därför att de signalerar att här kan farliga saker hända.

Men vad fungerar då för att vi ska känna oss trygga?

– Inkludering är ett nyckelord för en trygg stadsmiljö, många ska känna sig hemma

på platsen. Kommunerna behöver arbeta tillsammans med andra aktörer såsom invånare, fastighetsägare, näringsidkare och arkitekter för att utforma miljöer som kan användas av många olika typer av grupper vid olika tidpunkter på dygnet. Det kan handla om att kombinera olika funktioner såsom utegym, gympapass, dansscen, och inbjudande sittplatser. När en plats blir attraktiv för vanliga människor försvinner ofta ljusskygga aktiviteter som skapar otrygghet. Kan vi organisera stadskärnan utifrån olika aktiviteter, förutom handel och konsumtion som idag är dominerande, är mycket vunnet.

Ni har också tittat på hur den internationella mediebilderna av svenska turistmål påverkas av händelser som terroråd, gängskjutningar och bombdåd. Vad kom ni fram till?

– Vi fann att upplevelsen av trygghet är nära förknippad med en positiv image av staden. Vid en jämförelse av den internationella bilden efter terrorådet på Drottninggatan i Stockholm och Trumps ryktesbaserade twittrande om "Last night in Sweden" i Malmö fann vi att det tog kortare tid för Stockholm att återupprätta

bilden av staden som trygg än det gjorde för Malmö som tyvärr fortfarande omges av ett medianarrativ om att vara en farlig plats.

Hur kan en stad använda sociala medier för att lugna oroliga och arga personer?

– Det finns olika strategier. Det vanligaste sättet som kommunerna bemöter arga kommentarer och inlägg är genom att dela faktauppgifter om vad staden gör. I Malmö har kommunikatörerna även prövat att använda ett mer empatiskt medmänskligt förhållningssätt i svaren, vilket verkar ha bidragit till en mer positiv syn på staden, kanske inte främst hos personen bakom det arga inlägget, utan hos den stora skara människor som mer eller mindre passivt följer konversationerna på sociala medier i det tysta.

TEXT & FOTO:
JENNY LOFTRUP

*Forskningsprojektet som Cecilia Cassinger leder heter "Rädslans geografi" och pågår till 2020. De tio städerna som deltar är Malmö, Helsingborg, Göteborg, Kalmar, Stockholm, Lysekil, Varberg, Landskrona, Visby och Ystad.